

MRS. BETTY BOBBICH

Anton Ingolič

»Prav takšen dan je bil kot danes, you know, vročina, soparica in that fog and smoke, ta megla in dim, ki ne da soncu, da bi sijalo, kakor se spodobi za te poletne dni. Najprej dolgo čakanje tam zunaj na morju, potem še daljše na Ellis Islandu, tamle, you see! Poglejte, še tega Otoka solz ni videti! Štirinajst dni vožnje po morju, ki ga prej še videla nisem, pa tudi poslej ne, yes, yes, do današnjega dne, potem tri dni čakanja v zamreženih luknjah prekletega Ellis Islanda, to hell with it! Štiri smo bile, pa nismo zmogle ene same angleške besede, še nemške ne, prave dolenjske, kmečke bunke. Najmlajša med njimi sem bila jaz, bilo mi je komaj petnajst let, fifteen years, you know. Pa sem še najbolj potrpežljivo čakala, moje kolegice pa so vsak čas bruhnile v jok. Sveta Marija in sveti Jožef, kaj bo z nami? Mati, ljuba mati, zakaj vas nisem poslušala in rajši ostala doma! Joj, prejoj, kje je naša hiša, kje naš Log, nikoli več te ne bom videla! Prvi dan sem jih mirila, češ, vlak je imel zamudo, in navsezadnje, saj nam ni bilo hudega, hrano smo imele in ležišče tudi. Drugi dan pa je tudi mene začelo grabiti: Kako? Domač človek, Petkov Miha, ki se je pred desetimi leti praznih rok odpravil prek velike luže, zdaj pa se baje koplje v dolarjih, ti pošlje šifkarto, ticket, in ti prideš iz našega od ljudi in boga zapuščenega Loga sem v New York, v obljubljeno deželo amerikkansko, kamor si se med jokom, stokom in molitvami vseh domačih pa bližnjih in daljnih sorodnikov odpravljaj mesece in mesece, tu pa ni človeka, ki bi te odpeljal v mesto z imenom, ki ga je tedaj vsa vas izgovarjala s spoštovanjem, Johnstown, you know, that's Johnstown, Pennsylvania. Zamuda vlaka? Kje neki! Bolezen? Petkov Miha se je v zadnjih pismih vendar hvalil, da ima kar dve natakarici, kuharico, deklo, sobarico in hlapca-konjarja, njegov saloon, you know, krčma, pa da slovi daleč naokoli, vsak večer ples, v soboto pa ne zapre pred tretjo, četrto uro, in na stanovanju in hrani ima petnajst do dvajset boarderjev, you know, gostačev, samih Dolenjcev, rudarjev in železarjev. Pa ne bi mogel poslati človeka po nas? Sure, tudi jaz sem spoznala, da tiči za tem nekaj drugega. Kaj? Nisem bila tako pametna, da bi si bila znala odgovoriti. Kaj pa sem tedaj sploh vedela? S seboj sem prinesla spričevalo naše dvorazredne ljudske šole pa pridige našega župnika, starega in naglušnega gospoda, in seveda nasvete ljube matere, ki ni prišla dlje kot do Novega mesta in Kočevja, pa očeta, ki je kot avstrijski soldat res obredel dosti sveta, videl in naučil pa se ni ničesar. Nothing! Ves Log ni premogel ene same trdne

kmetije. I don't know, kako je zdaj, a tedaj je bila v Logu doma revščina, pobožnost in nevednost, yes, yes, poverty and ignorance! It was a great misery. Moje kolegice so že bile godne za možitev, izkušenj pa niso imele nič več kot jaz. Celo Tratnikova Ela ne, čeprav ji je bilo twenty-one or twenty-two in je k njej že lep čas zahajal našega soseda hlapec, kar je bilo splošno znano. Bila sem lepo raščena, ne previsoka, tudi ne preveč zalita, fantje so že prihajali pod okno, ampak nisem spala sama in mati pa oče sta preveč budno pazila, da bi kdo mogel do mene, you know, kako je bilo v tistih časih in my old country. O kakšno pismo sta mi dala s seboj za Petkovega Miha, mojega prvega gospodarja! Teden dni sta ga klepala in še župnik je pripisal nekaj vrstic, zabičal je svojemu bivšemu faranu, naj za sveto božjo voljo gleda name in me čez pet, šest let, ko si bom prislužila balo, pošlje nazaj takšno, kakršno me pošiljajo čez veliko lužo: bogu vdano, nedolžno, čisto. Yes, yes, tako je napisal our good, old priest, ki tudi ni prišel dalje kot do Ljubljane in ni imel pojma o tem, kaj se dogaja v svetu. What a fool! Tretji dan so tudi mene oblivale solze. Tako tedaj: vsa ta dolga in nevarna pot je bila zaman, zaman dolgo in mučno poslavljanje od domačih pa sorodnikov in sosedov, zaman molitve, jutranje in večerne, pa obljube, da bom živela tam v novem svetu spodobno, krščansko in se vrnila takšna, kakršna odhajam. Vsak čas bodo prišli ti zavaljeni ameriški policaji, ki bolj lajajo kot govorijo človeku razumljivo govorico, in nas odvedli nazaj na ladjo. Čez tri tedne bomo spet doma. Najprej začudenje, potem smeh in nato znova otepavanje z revščino, vse življenje, do groba. Damn it all! To bi bilo najhujše, kar bi me lahko doletelo. Nekaj moramo ukreniti! Toda kaj? What could we do? Zaletavale smo se v policaje in strežnike, kričale, jokale in tolkle po vratih, češ da nismo nikakršne zločinke, naj nas vendar izpustijo, da si same najdemo pot do svojega gospodarja. Bolj ko smo silile ven, bolj nas je zavaljeni policist, ki je morda le imel košček srca in je vsaj tu in tam spregovoril malce razumljivo besedico, spraševal po dolarjih. Kje naj for God's sake, dobimo dolarje, ko smo vendar zaradi njih odšle na tako dolgo in tvegano pot! Ko smo nazadnje občepele vsaka na svojem ležišču in samo še čakale, kdaj bodo prišli po nas, je s tistim zavaljenim policajem stopil v sobo naš človek. Nekaj je mečkal, da zaradi železniške nesreče ni mogel prej priti, v resnici pa je that scoundrel denar, ki mu ga je Petkov Miha dal za vožnjo, vtaknil v žep in se skušal na črno pripeljati v New York. Sprva je šlo vse all right, nekje sredi poti pa so ga ujeli in dali pod ključ. Ko so ga izpustili, je nadaljeval z vozom in tudi peš, kakor je pač nanoslo. Seveda smo vse to izvedele šele pozneje, afterwards. You know, takšni so bili tedaj ljudje, za dolar bi te bili prodali, tudi ubili,

everybody, tudi naši. Seveda sem tudi to izvedela šele pozneje. Kaj izvedela, občutila na lastni koži. Yes, yes! In potem nas je tisti človek spravil na železniško postajo. Joj, kako smo še čudile vsemu, kar smo videle! Strašno visoke hiše, hudo široke ulice in velikanske trgovine pa množice ljudi. In kakšen trušč! Vozovi, kočije, kolesa, motorji in avtomobili! Na stotine in tisoče avtomobilov! In s kakšno hitrostjo je šlo prek polj pa skozi mesta z visokimi, črnimi tovarniškimi dimniki! Okoli nas pa sami tuji ljudje! Tisti človek, ki nas je spremljal, je bil tudi bolj tih. Dve leti je že delal v Ameriki, pa si ni kaj prida prislužil, menda je še vedno nosil obleko, v kateri je zapustil domačo vas. Boste že videle, boste že izkusile! Tako in podobno je odgovarjal na naša vprašanja. Tudi jesti nismo imele kaj. Vročina strašna, voznje pa ni bilo ne konca ne kraja. Te svoje prve voznje po ameriški celine ne bom nikoli pozabila. I'll never forget it! Šele pozno ponoči se je vlak ustavil tudi za nas. Pograbile smo vsaka svojo culo in se napotile za godrnjavim človekom. Ulice so bile tesne, tudi v hišah ni bilo več ljudi, samo iz saloonov se je slišalo kričanje. Vleklo smo na uho, da bi ujele kako domačo besedo. In vain. Sami tuji, divji glasovi. Kakor da smo zašle v deželo divjakov. To je torej tista obljubljeni dežela, the Promised Land, samo da zagradiš in že ti lete dolarji v mošnjiček! What an ignorance! Nazadnje le pridemo, kamor smo bile namenjene. Restavracija? Hotel? Kje neki! Nizka, pritlična hiša, in povrh še lesena. Toda v slabo razsvetljeni sobi so za politimi mizami sedeli naši ljudje. Ko smo vstopile, so zagnali tak hrup, da sem skoraj oglušela. 'Dekleta, ej, dekleta! Sem, le sem, dekleta!' In že smo sedele pri mizah, moški pa so nas objemali in nam tiščali v roke polne kozarce piva, žganja in vina. 'Dekleta, živio, živio!' Na dušek sem spila ponujeni kozarec. 'Oj, deklič, kako dišiš po domačih njivah, po domačih gozdovih, pij, na, pij! Trčiva, jaz sem Janez, in ti?' 'Lizika!' 'Pij, Lizika, izpij!' 'Trčiva še midva, jaz sem Polde, Hočevarjev Polde. Zaslužim pet centov več kot Janez. Daj, pij, izpij, Lizika!' Silili so vame s kozarci, s pogledi, z rokami. Vsakdo bi me hotel imeti samo zase. Naturally, bilo mi je fifteen years, dedci pa so bili lačni žensk. Kako tudi ne? You know, v tistem naselju je bilo tedaj več sto fantov in mož iz naših krajev, deklet in žensk pa komaj kak ducat. Iz njihovih rok me je rešil šele Petkov Miha. 'Ti si Breznikova Lizika, kajne? Pojdi v kuhinjo pomagat! Pustite jo, fantje, nisem je naročil za vas.' 'Za koga pa, če ne za nas?' so se uprli fantje. 'Menda ne zase, ti že imaš babnico, tole dekle pusti nam!' 'Rekel sem, da pojdi v kuhinjo!' je vztrajal Petkov. V kuhinji je Petkova žena, suhljata in strahovito sitna ženska, pripravljala jedila. 'Tam visi predpasnik, pripaši si ga! Ne tistega, tisti je svež, je za gostilno, vzemi tistega tam za vrati! Tako, zdaj pa pomij posodo! No,

gani se! Menda nisi prišla v Ameriko gledat na uro. Vsa omotična sem stopila k mizi, na kateri je bilo umazanih krožnikov in skled, da nisem videla čeznje. Lačna sem bila in v glavi se mi je vrtelo, od pijače in vsega, kar sem videla tisti dan, a nič ni pomagalo, morala sem delati, moje kolegice pa so ostale pri moških, naturally, bile so starejše in nihče se ni bal za njihovo nedolžnost, kolikor so je sploh prinesle s seboj. You see, tako se je začelo moje življenje tu, v Ameriki. To je bilo nineteen thirteen in July. Pred petdesetimi leti, my dear, exactly fifty years ago!«

Končno je le umolknila. Sklonila se je čez ograjo in si pozorno ogledala družino, ki je prav tedaj prišla do ladijskih stopnic in se začela vzpenjati po njih. Moški z dvema velikima kovčkoma je stopal naprej, tik za petami mu je sledil slok, plavolas deček tudi z dvema, toda majhnima kovčkoma, za njima pa je počasi stopala s stopnice na stopnico v zelen kostim oblečena ženska kar z dvema torbicama, z veliko, zeleno, in majhno, belo. Toda napravila je le nekaj korakov.

»Ne, ne, nikamor ne grem!« je zaklicala kujavo na peti ali šesti stopnici in se ustavila.

Mož in sin sta pri priči obstala. Sin je zaklical materi nekaj spodbudnih besed, mož pa je najprej pohitel vrh stopnic, odložil kovčka in se naglo spustil po stopnicah k ženi ter jo začel rotiti, naj vendar pride na ladjo. Žena je nekaj časa trmasto molčala, potem pa začela živčno mahati z obema torbicama in jezno sikati proti možu.

»Kako dolgo ste bili v Ameriki?« je zgovorna, že priletna slovenska Amerikanka zgoraj na krovu vprašala svojo mlado sopotnico, ko se je ženska spodaj na stopnicah vendarle umirila in se premaknila navzgor. Ker ni takoj dobila odgovora — mlada potnica je bila z očmi in mislimi še vedno pri družini na stopnicah — je vprašala še enkrat: »I asked you, Miss...«

»Vesna, Vesna Brodar,« se je mlada potnica predstavila, ne da bi odtrgala pogled od družine, za katero še vedno ni bilo gotovo, ali bo res prišla na krov.

»Vprašam vas, miss Vesna, koliko časa ste živeli v Ameriki.«

»Skoraj tri mesece...«

»Tri mesece, three months, kaj pa je to! Petdeset let, fifty years, to je nekaj!« Zajetna ženska, ki ji pa ni bilo videti, da bo vsak čas dopolnila petinšestdeseto leto, si je z naglo kretnjo snela svoj črni, s košatim grmom belega in rumenega cvetja okrašen klobuk in nadaljevala, ne da bi se menila za to, kar se je dogajalo na stopnicah, ki so strmo vodile gor na ladjo. »My darling, ne morete si misliti, kako je bilo tisti večer petnajstletnemu, neizkušenemu kranjskemu dekletu! It was enough to drive me mad! A kaj sem hotela? Bila sem brez dolarja, še ušivega

centa nisem premogla. You know, tam onstran je že vse utihnilo, moje kolegice so že odšle spat, jaz pa sem še vedno brodila po umazani vodi. Zunaj se je začel delati dan, ko me je gospodinja slednjič le nagnala spat. A kam? Na trdo slamnjačo, ki jo je vrgla kar pred vrata podstrešne sobe, kjer so z ostalimi dekletki spale moje kolegice. Najprej sem se bridko razjokala, potem pa le zaspala. Tak je bil moj začetek! You see, that was my beginning here in America!«

»In zdaj, mrs. Liza...«

»Kakšna Liza! Liza, Lizika, to je že davno minilo. Mrs. Betty, mrs. Betty Bobbich, please!«

»In zdaj, mrs. Betty Bobbich, ste gotovo zelo bogati!« je vprašala Vesna z glasom radovedne šolarke, čeprav je bila visoko, postavno dekle in ji je bilo že nekaj čez dvajset let.

Amerikanka si je posadila klobuk z umetnim cvetjem nazaj na glavo — imela je še dokaj bujne, toda popolnoma bele lase — in spregovorila samozavestno: »Toliko imam, kolikor potrebujem, you know!«

»Človek nima nikoli toliko, kolikor potrebuje!« se je pritaknila potnica z dvema torbicama, ki se je trenutki prej le povzpela na krov. »Ko imaš nekaj, šele vidiš, kaj vse bi moral imeti.« In že je zaklicala možu in sinu, ki sta s svojima kovčkoma stopala proti vhodu v potniški oddelek. »Ne, John, ne, Charlie, v tisto našo revščino ne grem, dovolj sem je imela med vojno in od vojne sem, zdaj hočem lepše živeti! Tako, kakor sem ta tri leta! Tudi Charlie nima tam prek kaj iskati, tu, samo tu je njegova prihodnost! Kajne Charlie?«

Prav tedaj se je oglasila ladijska sirena. Tulila je dolgo in oglušujoče. Ko je utihnila, je potnica z dvema torbicama planila k možu, ga zgrabila za roke in začela vleči proti stopnicam, ki so vodile na poveljniški most.

»Pojdi h kapitanu in povej mu, da odpovedujemo potovanje! Še je čas, še...«

Vesna je vzela iz kovčka precej debel zvezek in kemični svinčnik ter se spravila za štirioglato mizo pod okroglim oknom. Izkoristila je kratek premor v pripovedovanju mrs. Betty, da je odprla zvezek in začela listati po njem, slednjič pa se sklonila nadenj in napisala na novo stran: *Proi dan vožnje čez Atlantik.*

»Kaj pišete?« je takoj vprašala mrs. Betty.

»Dnevnik.«

»Kakšen dnevnik?«

»Zapisujem si, kar vidim in slišim na potovanju. To je že tretji zvezek moje Amerike.«

»O, ko bi si jaz zapisala vse, kar sem doživela v Ameriki, bi morala popisati dvajset, trideset takih in še debelejših zvezkov! Sure, twenty or thirty copy-books at least!« Malo je pomolčala, potem pa le povedala. »Samo tedaj, na začetku, ne bi mogla pisati.«

Vesna je vprašujoče dvignila pogled iznad zvezka.

»Pisati sem seveda znala, tudi brati, ampak tiste prve mesece bi bilo vse zalito s solzami,« je pojasnila mrs. Betty.

»Je bilo tako hudo?«

»O tako hudem življenju nisem brala še v nobenem romanu.«

Vesna je zaprla zvezek. Vpričo svoje zgovorne sopotnice očitno ne bo mogla pisati. Sicer se pa res ne mudi.

»Tam zunaj, na palubi, ste obstali pri prvem večeru. Kako je bilo dalje?« je vprašala bolj zato, ker ni vedela, kaj naj počne, kakor iz radovednosti.

»Saj sem vam povedala, hudičevo. You see, delo od zgodnjega jutra v pozno noč. In kakšno delo! What a job! Dvajsetim dedcem prati, šivati, kuhati, sploh skrbeti zanje! Tedaj ni bilo, you know, v rudnikih in tovarnah kopalnic, kakor so dandanes, dedci so prišli domov umazani kot prasci. In bilo je nekaj takih, ki se niso niti doma umili, kakor se spodobi, zato je bilo takoj vse posvinjano. Deset ležišč v dveh podstrešnih luknjah za dvajset dedcev. Spali so v dveh izmenah. Slamnjače se še od prve deseterice niso dodobra ohladile, že se je druga vrgla nanje. In zvečer, komaj je ta deseterica odnesla pete, že je prišla tista, ki je delala čez dan. Lačni pa so bili kot volkovi in žejni kot krave. Ko so se najedli in napili, pa so letali za ženskami. Samo da se je pokazal kak dedec, mlad ali star, samski ali že oženjen, že sem morala stisniti kolena, sicer bi bil kar mimogrede opravil z menoj. Yes, yes! Samo pomislite: eno dekle na deset ali še več dedcev. V naselbini je bilo tudi nekaj Ircev, Italijanov in Nemcev, samskih in z družinami, a tiste ženske se za naše dedce še zmenile niso. Njihovi dedci so jih, of course, ljubosumno čuvali. Zaradi žensk je prišlo skoraj vsak dan do pretepa. Tudi kri je tekla. You know, zmagal je, kdor je bil močnejši ali kdor je imel več dolarjev. Za dekle pa je bilo največje junaštvo, če si je do poroke ohranila nedolžnost. Če se ni poročila s tistim, ki jo je prvi imel, je začela romati iz roke v roko. Kot rjuha na Petkovih slamnjačah se tudi takšno dekle ni utegnilo ohladiti. You know, ponoči so hodili k njej tisti, ki so delali čez dan, podnevi tisti, ki so delali ponoči. Denarja je bilo na kupe. In požrešnosti po denarju tudi. Ne morete si misliti, kako je bilo v tistih časih.« Samo za toliko je prenehala, da si je obrisala potno čelo. »Ampak vi bi radi pisali, kajne?« je spet nadaljevala. »Vam bom kak drug dan pripovedovala o tem.«

»Kar pripovedujte, za pisanje bo še dovolj časa. Nadaljujte, zanima me,« je Vesna ponovila; zgodba njene sostanovalke jo je v resnici začela zanimati.

»Sure, saj je tudi poučno, skoraj zgodovinsko,« je mrs. Betty živo in važno pritrdila ter nadaljevala skorajda zanosno. »You know, jokala sem po domu, po domači vasi, po tistem, sicer revnem, a mirnem in lepem življenju. Doma smo res slabo živeli, drugače pa je bilo lepo. Kaj so mi pomagali dolarji, ko sem pa delala po petnajst in še več ur na dan kot črna živina, ko so od jutra v pozno noč kričali nad menoj, gospodar, gospodinja, gospodarjeva tašča pa kuharica, dekla, sobarica in obe natararici, ki so bile vse starejše od mene. Poleg tega sem se še morala otepati dedcev. Ponoči in podnevi. You know, v misli mi je prihajalo vse tisto, kar so mi ob slovesu naročili mati, kar so mi rekli oče in kar je nam dekletom po večernicah govoril stari župnik, our old priest, in nisem mogla drugega kakor jokati. Vedela sem, da bo moja nedolžnost šla kmalu, prav kmalu po vodi, in kaj bo potem z menoj? Me bo doma kdo še pogledal? Ne bi bilo najbolje, da pobrem svoje cunje in pobegnem, ko je še čas? A kako? Denarja nisem imela, bilo je dogovorjeno, da bo Petek tri četrtine mojega zaslužka pošiljal domov, jezika nisem znala, sploh nisem vedela, kje sem in kaj se z mano dogaja. Do you understand? Bila sem kot izgubljena ovca in zaradi svoje izgubljenosti in neumnosti sem še huje jokala. Dnevi pa so minevali strašno počasi. Ena mojih kolegic se je poročila že čez mesec dni, druga je lepega dne vrgla Petku denar za vožnjo na mizo in odšla z nekim dedcem, ki jo je pa kmalu pustil, potem pa je šla iz roke v roko. Vse je že kazalo, da bom tudi jaz začela poleg dnevnih opravljati še nočne šihte. Pa je Petek le posegel vmes. Tedaj sem mislila, da je tako usmiljenega srca, šele pozneje sem izvedela, da je šlo za dolarje. Vzel me je k sebi, v svoje stanovanje, spala sem v sobi z njegovima hčerškama. Z nami tremi je spala še gospodinjinina mati, stara Soklička. Tako sem bila vsaj ponoči varna, dela pa seveda nisem imela nič manj. Celo več, ker je bila ena od Petkovih deklic, Minca, bolna; čeprav je imela deset let, še ni stopila na nogo. Tudi čez dan so začeli paziti name. Noben dedec se mi ni smel približati, še kosmate ni smel reči vpričo mene. Bilo je že celo tako, da bi bila rada plesala ali šla kam s kakšnim fantom, pa mi niso pustili. You know, gledali so name kot na porcelanasto punčko. Včasih mi je bilo kar žal, da sem tiste prve čase tako krčevito stiskala kolena.«

Mrs. Betty se je kratko, hrupno zasmejala; Vesna pa ni rekla ničesar, še nasmehnila se ni.

»Tako sta minili dve leti, yes, so passed two years,« je nadaljevala. »Bila sem lepo oblečena, doma so dokupili njivico pa travnik in si oskrbeli še eno kravico. Ker smo imeli dobro hrano, sem zrasla in se zredila. Bila sem polnih, čvrstih prsi, nedolžnost mi je bila bolj in bolj v napotje. Že sem se spogledovala s tem in onim fantom, z enim se celo dogovarjala za pobeg, tedaj pa me je neke nedelje Petek poklical v svojo spalnico. Tam je že čakal Slapnikov Jernej, Pražena jetrca, kakor smo ga na splošno klicali. Znan je bil po tem, da ni letal za ženskami, da ni ne pil ne kadiil, jedel pa v glavnem le pražena jetrca in vampe, najcenejše, in short: porabil ni za enega, delal je za dva, skoparil pa za tri. Bil je samo dve ali tri leta dlje v Ameriki kot jaz, a pravili so, da ima toliko, da bi si doma lahko kupil kmetijo.«

Mrs. Betty ni več vedela, da sedi v naslonjaču tesne kabine na poltovorni jugoslovanski ladji Lastovka, ki je rezala valove Atlantika v smeri New York—Gibraltar, tudi ni videla več Vesne, ki je sedela tam pod okroglim ladijskim oknom in bolj in bolj pazljivo poslušala njeno pripoved; zaživela je v tistih, že davno minulih časih.

»Kaj pa hoče tale stiskač?« se je vprašala, ko je zagledala na stolu sredi spalnice suho, preklasto postavo Praženih jetrc.

Pa ji je Petkov brž pojasnil.

»Betty, pred tremi tedni sta minili dve leti, kar si prišla k nam,« je spregovoril slovesno. »Menda še pomniš, kako si bila revna in neuka. V teh dveh letih si se naučila tega in onega, v kuhinji in gostilni. Tudi lep kupček dolarjev si poslala domov in še tebi je nekaj ostalo. Vse to ve Jernej. Ve in zna ceniti. Tudi ti poznaš Jerneja. Pije samo toliko, da se reče, da pije, kadi ne, sploh ne zapravlja, zasluži pa več kot dva druga, dolarjev ima...«

»O dolarjih ne govori!« je krčmarja zavrnil Pražena jetrca. »Niti centa mi nisi dal, vse sem si sam prislužil.«

»Tega tudi ne trdim, pravim samo, da imaš nekaj pod palcem, reči hočem, da si človek, ki ve, čemu je prišel v Ameriko.« Spet se je obrnil k Betty. »Betty, veš, zakaj ti vse to pripovedujem?«

»Zakaj?« je vprašala Betty, čeprav je že po prvih Petkovih besedah spoznala, za kaj gre. »Mislite, da bi...?« je rekla vsa zmedena.

»Tako mislim,« je gostilničar pritrdil njenemu, ne do kraja izrečenemu vprašanju. »Jernej bi te vzel za ženo, ker si delavna in pridna in ker, dobro ve, nisi še z nobenim moškim nič imela.«

»Tako je!« je rekel Jernej. »Pridna si in poštena, taka ženska mi je potrebna. Dve leti te že gledam, vredna si, da stopiš v mojo hišo.«

Mrs. Betty se je morala na glas zasmejati.

»Sure, tega pa prasec ni povedal, da je že skoraj dve leti plačeval stari Soklički, da je pazila name, a tudi Petku je nekaj dal, da me ni pošiljal prepogosto v gostilno, posebno pa ne ob sobotnih večerih, ko so dedci pili in se gonili do jutra. You know, ves čas je skrbno pazil, kako mu je med prašičjimi pijanci rasla nevesta, delavna in poštena. Mislil si je: če je zdržala tu, je trdna in zvesta bo do groba!«

Prav zakrohotala se je.

»You know, glede tega zadnjega se je zmotil. Pa nič ne de. Tedaj tega nisva vedela ne on ne jaz.«

In spet se je vrnila v tisti daljni čas, ko se je v Evropi začela prva vojna.

Seveda se je strašno začudila nad nepričakovanim snubljenjem, saj je preklastega dedca komajda opazila, čeprav je prihajal v gostilno vsak drugi, tretji dan. Bil je miren, tih človek in po praženih jetrcih ali vampih je spil samo še vrček piva in šel. Torej tale Slapnikov Jernej, Pražena jetrca, naj bo njen mož!

»To je priložnost, kakor je še tu, v Ameriki, redka. Sicer sem pa že pisal domov.«

»Pisali ste očetu in materi?«

»Tudi odgovor sem že dobil. Poglej!«

Izročil ji je očetovo in materino pismo. Zares: pisala sta, da se strinjata z možnostjo, naj si nič ne pomišlja, Jernej je doma iz sosednje vasi, nič slabega nista izvedela o njem. To je sreča, naj je ne zavrže. Res, nekoliko je še mlada, zato pa je Jernej starejši.

Še enkrat je prebrala pismo, kakor da ne verjame svojim očem.

»Kdaj bi napravili?« je vprašal Pražena jetrca, ko je končno dvignil pogled od pisanja.

Čeprav je še dalje molčala, sta Petek in Pražena jetrca že začela pogovor o poroki in svatbi. Na lepem se je ženin dvignil in segel Betty v roko.

»Danes si še pri Petku v službi, jutri pa si samo še moja nevesta,« je rekel. »Delala mu ne boš več, a tu boš ostala do poroke. Medtem bom vse pripravil in uredil. Tudi hišo bom kupil. S svatbe te odpeljem naravnost v svojo hišo.«

»You know, tisto noč sem strašno jokala,« je mrs. Betty spet zgolj pripovedovala. »Seveda se mi je vsa hiša smejala, češ da sem bolj neumna, kakor sem bila tedaj, ko sem prišla s Kranjskega. Nikogar ni bilo, ki bi me bil vsaj skušal razumeti. In tako se je zgodilo, da sem se drugo jutro res zbudila kot nevesta Praženih jetrc. Yes, yes. Nič mi ni bilo treba delati, vsi so mi stregli, celo Soklička, ki ni imela nikoli prijazne besede zame. You see, vse to so seveda napravili ženinovi do-

larji. Čez nekaj dni je šla Petkova z menoj nakupovat. Kupili sva poročno obleko in vse drugo, kar je potrebno nevesti. Ni me vprašala, če imam dovolj denarja, saj ji je dal Pražena jetrca proste roke. To me je spodneslo. Šele tedaj sem videla, kako strašno je bilo tisto življenje, ki sem ga živela zadnji dve leti, in kako lepo, brezskrbno bo tisto, ki me čaka. Vsa sem se napihnila. Mrs. Betty Slapnik! Mrs. Betty Slapnik z novo hišo in možem, ki prinese domov dvakrat več dolarjev kot vsak drug naš človek, pri tem pa ne pije in ne kadi. Katera naša ženska ima takšno življenje?«

Dvignila se je z naslonjača, napravila dva, tri korake po kabini in spet sedla.

»You see, miss Vesna,« je nadaljevala z malce trpkim nasmehom, »tam zunaj, na palubi, sem vam povedala, kako je bilo pri mojem prihodu, fifty years ago, in zdaj ste slišali, kako je bilo dve leti pozneje, two years later. In bilo mi je šele sedemnajst let, only seventeen years. Kaj takega je mogoče samo v Ameriki. Verjamete, da je bilo tako?«

»Zakaj ne bi verjela?« je vprašala Vesna začudeno. »Toliko že vem, da je v Ameriki vse mogoče.«

Mrs. Betty se je znova dvignila.

»Strašno sem žejna, I am very thirsty. Pojdem in poiščem barba Nika. Mrzlo pivo bi se imenitno prileglo. Sicer pa je ura pet, barba Niko je rekel, da dobimo popoldne čaj. Pridete še vi?«

»Hvala, nisem žejna.«

»Boste rajši pisali, kaj?«

»Morda bom pa res pisala.« Ko je bila Mrs. Betty že na vratih, je Vesna še rekla: »Mrs. Betty, boste pozneje nadaljevali svojo zgodbo?«

»Zakaj pa ne? You know, tale vožnja je mejnik, kakor je bila tista fifty years ago. Ob mejniku pa je treba obstati. It is true, ins't? Za razgovore bo dovolj časa. Tudi tedaj, fifty years ago, smo se dekleta vso pot pogovarjale o tem, kar je bilo, čeprav je bilo v mojih prvih petnajstih letih vsega tako zelo zelo malo. Bye, bye!«

»Na svidenje, Mrs. Betty!«

»You know, vsak mesec sem imela po dva, tri boarderje več,« je povedala Mrs. Betty. »Pražena jetrca je kar naprej in naprej širil hišo. Nazadnje smo imeli dvajset dedcev, kakor svoj čas pri Petku. Ne ponednevi ne ponoči ni bilo miru, grej vodo od jutra do večera, umivaj umazane dedce, mlade in stare, krmi jih in peri njihove sajaste srajce in usrane gate! Poleg tega pa so prihajali otroci, vsako leto po eden. Dve dekleti sem si najela, pa še nismo zmogle vsega.«

»Kjer je delo, je tudi money,« je rekel Rotar, ki je doslej molčal, »tako je v Ameriki bilo in je še vedno.«

»Money že,« je priznala mrs. Betty, »ampak Slapnik ni bil nič kaj radodaren. Več je imel, bolj je stiskal. Sanjaril je o graščini.«

»O kakšni graščini?« je vprašal Grum.

»O graščini, ki si jo bo kupil v starem kraju,« je odvrnila mrs. Betty s posmehom. »V njegovi vasi je stala manjša graščina, tam je od desetelega leta služil za pastirja in potem za hlapca, dokler se mu ni posrečilo priti v Ameriko. 'Tisto bom kupil,' je govoril. 'Ne samo graščino, vse, kar spada zraven, njive, travnike in gozdove. Pa tudi nekaj graščinskih koč. Najprej tisto, v kateri sem se rodil in kjer crkavata zdaj moj oče pa moja mati. Da, šele ko bom imel toliko, da lahko vse tisto pokupim, gremo domov, Betty, šele tedaj. Graščina je res že stara, ima pa železna vežna vrata s kamnitimi podboji pa deset sob. Deset, Betty, kuhinjo pa takšno, da bi vanjo lahko postavil celo našo hišo. In okoli in okoli park. Pa seveda prostorne hleve in svinjake, vse skupaj ograjeno z visokim zidom, ki res že razpada, a jaz ga bom dal popraviti, graščino in hleve. Tam boš ti gospodinjala, mrs. Betty Slapnik, graščakinja! In jaz, bivši pastirček in hlapec, bom graščak, mr. Jernej, mr. Bartolomey Slapnik.' Tako je govoril, ne samo, kadar ga je imel malo pod klobukom, tudi tedaj, pravzaprav še bolj tedaj, ko je bil popolnoma trezen. Meni ni bilo kdove kaj do tiste graščine. You know, ko sem včasih bosonoga šla tam mimo, se mi je zdelo hudo mračna in samotna sredi visokih stoletnih smrek. Sploh pa sem izgubljala iz spomina domače kraje, tako strašno daleč so se mi zdeli, kraji in tudi ljudje, domov sem pisala samo še once or twice a year, tudi od doma mi niso pisali več kot dva ali trikrat na leto. Bolj in bolj se mi je zdelo, da bi bilo najbolje delati manj in se zadovoljiti s tem, kar smo imeli. Slapnik pa ne in ne. 'Tam na tisti graščini so od graščaka, odurnega Nemca, do oskrbnika, divjaškega Gorenjca, vsi kričali nad menoj, ko sem bil mlajši, so me celo topli, vsi po vrsti, graščak, graščakinja, hčerke, oskrbnik, hlapci in dekle. Že tedaj sem sklenil, da se maščujem. Seveda sem tedaj mislil, da koga pretepem, s kamnom pobijem. Zdaj pa sem našel pravo!' Široko je sedel na svoj stol ob oknu, položil roke na mizo in z glasom pijanca, čeprav je bil popolnoma trezen, nadaljeval: 'Pripeljal se bom s parom konj, stopil iz kočije in vrgel polno možnjo dolarjev na mizo pred graščaka. V nekaj minutah se bova pogodila, graščak je že od nekdaj gladoven na denar, slab gospodar in hud kvartopirec. Malo pred vojno so mi pisali, da gre z graščino bolj in bolj navzdol. Zato je treba pohiteti! Takoj po vojni bom odrinil, vojne pa bo kmalu konec. Betty, samo malo še zdrži!' Dedec neumni, pa tudi jaz sem bila neumnica! Zaradi dela in otrok sem shuj-

šala, sama kost in koža me je bila. Slapnik pa: Še en mesec, še nekaj tednov! Pa sem potrpela še mesec, še dva...«

»Zapeljiv je dolar, zelo zapeljiv,« je rekel Rotar, ki je vtem načel prvo steklenico, »tudi jaz sem se gnal, hudo gnal, dokler...« Zamahnil je z roko in končal odsekano, »...dokler ni vzel hudič dolarje in vse skupaj... It' s all over!«

Zdaj se je oglasila še Jera.

»V Ameriki je dolar prvi in glavni bog,« je rekla. »Zato so pa ljudje tako malo ljudje.«

»Yes, yes,« je pritrdila mrs. Betty, »v Ameriki je preveč in premalo ljudi.« V njenih očeh se je zableščalo nekaj težkega, žalostnega. A že se je nasmehnila. »Hud dan je bil danes; pomislite, zjutraj sem bila še v Milwaukeeju, zdaj pa sem tu na Atlantiku.« Dvignila se je. »Trudna sem, grem spat.«

»Ne boste povedali, kako je bilo s tisto graščino?« je vprašal Grum. »Najbrž nič, kaj?«

»Nothing, pa ne zato, ker bi bilo premalo dolarjev. So še druge reči na svetu, važnejše kot dolarji! To menda veste, mr. Grum!« je rekla, zaželela lahko noč, good night, ter odšla.

»So, so,« je pritrdil stari Grum zamišljeno.

Ko je Vesna stopila v kabino, je imela mrs. Betty odprte vse kovčke in škatle, prelagala je perilo in obešala obleke v omaro.

»You know, moram jih razvesiti,« je rekla, »da ne bodo preveč zmečkane. Boste vi obleke pustili kar v kovčkih?«

»Bo res najbolje, da jih tudi jaz razvesim,« je rekla Vesna in se čez čas lotila dela.

»Slišala sem, kako si tam v starem kraju ogledujejo vsakega Amerikanca od nog do glave. No, imajo tudi kaj videti. Sure, smo pa tudi hudičevo garali in še vedno garamo. Že večkrat sem rekla, če bi doma petdeset let tako delala, bi tudi imela, kar imam.«

»Je bilo tiste prve čase res tako hudo?« je vprašala Vesna.

»Besede so blede proti temu, kar je bilo v resnici. You know, pri meni je bilo še nekaj.« Pogledala je proti Vesni, ki se je prav tedaj sklonila nad kovček. »Odrasli ste, šolani, in lep čas bova prebivali skupaj v tej kabini, zato vam menda lahko povem.«

»Lahko, mrs. Betty,« je rekla Vesna in vzela iz kovčka svoje letne obleke.

»Slapnik je bil nemogoč človek,« je nadaljevala mrs. Betty z rahlo ogorčenostjo. »Skopuh, da mu ga ni bilo enakega, in garač, kakor jih je bilo malo celo v Ameriki, otroke mi je že delal, druge zabave pa ni

poznal. Otroci so prihajali drug za drugim, kakor sem povedala že tam, v salonu pri večerji, enkrat celo dvojčka. Na srečo so tudi odhajali. Od šestih so ostali samo trije. In še za te tri ni bilo časa. Bolj kot jaz in Slapnik so zanje skrbeli boarderji. Zagledala se je skozi okno, skozi katero je v kabino pljusvalo šumenje oceana, in zavzdihnila. »Kljub vsemu so bili tisti časi tudi lepi. Seveda, vse tisto, kar je bilo lepo, sem morala ukrasti delu in gospodu soprogu. Bila sem mlada in naši boarderji so bili zvečine tudi mladi, neporočeni, žensk pa je bilo še vedno premalo, niti ena na pet dedcev, Slapnik pa se je naglo staral. Ni čuda, ko se je tako gnal za tisto graščino tam v starem kraju. Tudi ljubosumnost ga je bolj in bolj žrla. You know, imel je plačane špijone, ki so pazili name. Prepripi so bili med nama na dnevnem redu, med dedci pa tudi pretepi. Nekajkrat je morala tudi policija poseči vmes. Potrpela sem, leta in leta, slednjič pa mi je le bilo dovolj.«

Obleke so bile v omari, tudi perilo je bilo zloženo in urejeno. Vesna je odšla v umivalnico, mrs. Betty pa se je slekla in legla na spodnjo posteljo. Ko je prišla iz umivalnice, je Vesna zlezla na gornje ležišče.

»Lahko ugasnem luč?«

»Please. Pogovarjava se lahko tudi v temi.«

Ni bilo popolnoma temno, nekaj svetlobe je prihajalo od svetilke zunaj ob oknu, nekaj od mesečne noči in blešččega oceana. Ležišče, tako zgornje kot spodnje, je bilo sicer ozko, toda mehko. Med šumenjem morja je bilo slišati brnenje motorjev.

»Zato ste torej zapustili Johnstown in se preselili v Milwaukee,« je dejala Vesna, da bi zaključila razgovor za ta dan.

»Johnstown sem res zapustila, ampak nisem šla v Milwaukee,« je rekla mrs. Betty s tako živahnim glasom, kakor ga je imela že ves dan. »My god, kod vse sem hodila, preden sem prišla tja, ob Michigansko jezero!«

»Selili ste se torej, kakor večina Amerikancev,« je rekla Vesna z glasom, ki ni imel namena podžgati sogovornice k nadaljevanju razgovora.

»Kakor večina?« se je mrs. Betty hrupno zasmejala. »Takšnih Amerikancev, kakor sem jaz, je prekleto malo.«

Zgodba mrs. Betty je Vesno sicer zanimala, toda tega dne je bilo že vsega preveč. Želela si je samo še spokojno ležati in prisluškovati šumenju morja pa brnenju strojev.

»Res?« je vprašala bolj iz vljudnosti kot iz radovednosti.

»Vidite, tako je bilo: neke noči, ko je bil Slapnik na šihitu, sem pobrala denar in svoje reči ter pobegnila.«

Vesna je oživela.

»Sami?«

»Kje neki! Zbežala sem z enim naših fantov, ki mi je že lep čas pihal na dušo, me vabil in me nazadnje tudi izvabil. Ne vem, kaj je bilo na njem, da me je popolnoma zmešal. I don't know! Koliko je bilo postavnějšíh, delavnejših in pametnejših, koliko takih, ki bi me vse življenje nosili na rokah, ampak jaz sem se zatreskala v tega človeka že takoj prve dni, ko je prišel. Prišel pa je naravnost iz starega kraja, doma je bil iz Trsta ali nekje iz bližine. Visok, slok fant, črnih oči in las pa naglih kretenj in hitre govorice, da sem ga sprva komajda razumela. Vse je storil, samo da sva bila skupaj. Ni čudno, da ga je Slapnik, ko je nekaj izvohal, vrgel iz hiše. Tri dni pozneje sem šla še jaz. Yes, three days afterwards.«

Vesno je zgodba pritegnila.

»Kaj pa otroci?« je vprašala.

»Mar mi je bilo tedaj za otroke! Že prej nisem imela z njimi drugega opravka, kakor da sem jih rodila in prve čase dojila. Ni bilo časa, da bi bila kdaj posedela z njimi, se porazgovorila in zabavala, ko me je Slapnik tako priganjal k delu.«

»Kam sta šla?« je Vesna segla v pripoved, da se ne bi mrs. Betty izgubila v podrobnostih.

»Sedla sva na vlak in se odpeljala. Ustavila sva se šele v Clevelandu. Ampak že čez nekaj dni se nama je zazdelo, da nisva dovolj daleč. You know, v mestu in v okolici je bilo preveč naših rojakov, jaz pa sem odnesla ves denar, kar ga je bilo pri hiši. Sure, za moje dolgoletno garanje je bilo komajda dovolj. In sva sedla spet na vlak. Dalje, dalje na zahod! Vsi, ki so se hoteli otresti takega ali drugačnega nadzorstva, so še vedno bežali na zahod. Ustavila sva se v Chicagu. Srečanj z rojaki sva se izogibala, dovolj sva bila drug drugemu. Prve čase sva se samo ljubila, noč in dan. Kakor nor je bil tisti čas! Nor in tudi lep! Funny life indeed!« Mrs. Betty se je obrnila na postelji. »Škoda, da človek ostari!« je zavzdihnila.

Vesna ni imela kaj reči, kaj vprašati, v lica ji je silila kri.

»In škoda, da je kot zaljubljenec za vse drugo slep in gluha,« je prišlo čez čas s spodnjega ležišča. »Ampak človeško telo je že tako ustvarjeno, da te opomni, da na svetu ni prvo in zadnje pa tudi ne edino postelja. You know, začelo nama je primanjkovati denarja, Justin si je dobil delo, jaz pa sem se začela pripravljati na porod. Nisva se mogla uživati v nov položaj, ne jaz, še manj Justin. Malo je zaslužil in delo ni bilo lahko. Potem je prišla stavka in slednjič porod. Zdaj sem šele videla, kaj je hudo na svetu. Yes, yes, we had the devil of a time! Brez denarja, brez vsega, kar je potrebno porodnici in otroku, Justin pa

se je iz zaljubljenega fanta spremenil v čemernega dedca. In zgodilo se je, česar nisem doživela niti pri Slapniku: položil je roko name. Seveda se mu nisem dala. Bila sem večja in močnejša od njega, tudi nekaj let starejša. Sprva sva se ponoči v postelji še pobotala, pozneje tudi to ne več. Grizla sva se dan in noč. Že sem sklenila, da vzamem otroka, bolešno siročče, in grem. Pa ni bilo treba. Šel je Justin. Nisem verjela, da je šel za zmerom. Čakala sem ga. Tudi iskala. Minili so dnevi in tedni, a ni ga bilo. Končno sem le spoznala, da je odšel za zmerom in da se moram postaviti na svoje noge. A kako?«

»Na to niste mislili, da bi se vrnili v Johnstown?« je prišlo z zgornje postelje začudeno.

»Da bi šla nazaj k Praženim jetrcam in še s tujim otrokom? Rajši pod vlak, v jezero, kamor koli! Našla sem si službo v zakotnem saloonu. Sprva, dokler sem se otepala dedcev, je bil zaslužek slab, potem pa se je kar živelo, posebno še, ko so mi otroka vzeli v nekakšen dom.«

Vesna se je dvignila na komolce.

»Ni bilo grozno?«

»Sure, sprva je bilo. Ampak tiste prve čase sem bila tako jezna na Justina, da bi se bila neznanemu moškemu, tudi zamorcu vdala kar vpricho njega. Pozneje sem se privadila. Vsemu se človek privadi. In šlo je vendar za dolarje. Dolar pa je bil, je in bo, kakor ste prejle slišali in najbrž v Ameriki tudi videli, največji in najvišji bog v Ameriki.«

»Kako dolgo ste delali v tistem saloonu?«

»Dobro leto.«

Nekaj časa je vladala v kabini tišina, potem je z gornjega ležišča vprašal dekliški glas: »Ste ljubili, ste še ljubili koga?«

»Ljubila? V Chicagu ni bilo časa za ljubezen, čeprav mi je ta in oni ponudil zakon ali vsaj obljubil, da me izvleče iz blata, kakor je rekel.«

»Pa potem?«

»Kaj vse je bilo potem!«

»Ste iz Chicaga odšli v Milwaukee?«

»Kje je še Milwaukee!« se je zasmejala s spodnjega ležišča. Šele čez čas je Betty nadaljevala s svojim navadnim glasom. »Ko sem imela že precej denarja, sem si rekla: Betty, zdaj pa premisli, kaj boš storila! Ni bilo treba dolgo premišljevat. V tistem času, ko je bilo točenje alkoholnih pijač zabranjeno, se je največ zaslužilo z alkoholnimi pijačami. Torej saloon! Yes, saloon! Vendar ne v Chicagu! Slišala sem, da v Koloradu še vedno odpirajo nove rudnike, celo zlate. In odpeljala sem se še dalje na zahod. V Denveru sem vzela v najem večji saloon. Vendar nisem imela sreče, mesto je preveliko, znancev pa nisem imela in prejšnji

lastnik ni bil na dobrem glasu. Kmalu sem izvedela, da neki rojak zelo poceni prodaja manjši saloon visoko zgoraj v Leadvillu.«

»In odšli ste tja gor v Skalne gore?« je Vesna vprašala začudeno.

»Poznate tisto mesto?« se je začudila tudi mrs. Betty.

»V Leadvillu sta živela dedek in babica, tam se je rodila moja mati, še pred vojno seveda. Konec maja sem bila tam.«

»Leadville, некоč cvetoče mesto rudarjev in prospectorjev, je bilo v tistem času že na tleh,« je povedala mrs. Betty. »Ostali so tam le še tisti, ki so v prejšnjih časih obogateli in se jim je priljubil ta gorski kraj, in takšni, ki so še vedno upali, da bodo odkrili novo zlato žilo, a tudi takšni, ki so brskali po opuščenih rudnikih, tudi zlatih. Prvi in drugi, a tudi tretji niso gledali na denar. You know, kmalu je bil moj saloon najbolj znan ne samo v Leadvillu, marveč daleč naokoli. Betty's merry saloon, to je pomenilo dobro postrežbo v vsakem pogledu. Dobila sem tri dekleta iz starega kraja, temperamentne Primorke. Yes, yes, poslala sem jim tickets za ladjo in prišle so. Policijo sem si že prve mesece dobila na svojo stran.«

»In tam ste končno našli človeka, ki ste ga vzljubili?«

»You know, morda bi ga bila vzljubila, da ni tako hitro odšel. Rešila sem ga smrti, on pa je šel in ni ga bilo več nazaj.«

»Je to mogoče?« je vprašala Vesna nejeverno.

Premor, dolg premor.

»You know, na koščku zemlje, ki se imenuje Amerika, je vse mogoče. Ampak za nocoj bo dovolj, kajne?«

»Menda bo res dovolj.«

»Good night, miss Vesna!«

»Lahko noč, mrs. Betty!«

Nedolgo in v kabini ni bilo slišati razen spokojnega dihanja obeh potnic nič drugega kot šumenje morja od tam zunaj in brnenje strojev nekje globoko iz ladijskega trupa.

(Se nadaljuje)

MRS. BETTY BOBBICH

Anton Ingolič

»Prav takšen dan je bil kot danes, you know, vročina, soparica in that fog and smoke, ta megla in dim, ki ne da soncu, da bi sijalo, kakor se spodobi za te poletne dni. Najprej dolgo čakanje tam zunaj na morju, potem še daljše na Ellis Islandu, tamle, you see! Poglejte, še tega Otoka solz ni videti! Štirinajst dni vožnje po morju, ki ga prej še videla nisem, pa tudi poslej ne, yes, yes, do današnjega dne, potem tri dni čakanja v zamreženih luknjah prekletega Ellis Islanda, to hell with it! Štiri smo bile, pa nismo zmogle ene same angleške besede, še nemške ne, prave dolenjske, kmečke bunke. Najmlajša med njimi sem bila jaz, bilo mi je komaj petnajst let, fifteen years, you know. Pa sem še najbolj potrpežljivo čakala, moje kolegice pa so vsak čas bruhnile v jok. Sveta Marija in sveti Jožef, kaj bo z nami? Mati, ljuba mati, zakaj vas nisem poslušala in rajši ostala doma! Joj, prejoj, kje je naša hiša, kje naš Log, nikoli več te ne bom videla! Prvi dan sem jih mirila, češ, vlak je imel zamudo, in navsezadnje, saj nam ni bilo hudega, hrano smo imele in ležišče tudi. Drugi dan pa je tudi mene začelo grabiti: Kako? Domač človek, Petkov Miha, ki se je pred desetimi leti praznih rok odpravil prek velike luže, zdaj pa se baje koplje v dolarjih, ti pošlje šifkarto, ticket, in ti prideš iz našega od ljudi in boga zapuščenega Loga sem v New York, v obljubljeno deželo amerikkansko, kamor si se med jokom, stokom in molitvami vseh domačih pa bližnjih in daljnih sorodnikov odpravljaj mesece in mesece, tu pa ni človeka, ki bi te odpeljal v mesto z imenom, ki ga je tedaj vsa vas izgovarjala s spoštovanjem, Johnstown, you know, that's Johnstown, Pennsylvania. Zamuda vlaka? Kje neki! Bolezen? Petkov Miha se je v zadnjih pismih vendar hvalil, da ima kar dve natakariči, kuharico, deklo, sobarico in hlapca-konjarja, njegov saloon, you know, krčma, pa da slovi daleč naokoli, vsak večer ples, v soboto pa ne zapre pred tretjo, četrto uro, in na stanovanju in hrani ima petnajst do dvajset boarderjev, you know, gostačev, samih Dolenjcev, rudarjev in železarjev. Pa ne bi mogel poslati človeka po nas? Sure, tudi jaz sem spoznala, da tiči za tem nekaj drugega. Kaj? Nisem bila tako pametna, da bi si bila znala odgovoriti. Kaj pa sem tedaj sploh vedela? S seboj sem prinesla spričevalo naše dvorazredne ljudske šole pa pridige našega župnika, starega in naglušnega gospoda, in seveda nasvete ljube matere, ki ni prišla dlje kot do Novega mesta in Kočevja, pa očeta, ki je kot avstrijski soldat res obredel dosti sveta, videl in naučil pa se ni ničesar. Nothing! Ves Log ni premogel ene same trdne

kmetije. I don't know, kako je zdaj, a tedaj je bila v Logu doma revščina, pobožnost in nevednost, yes, yes, poverty and ignorance! It was a great misery. Moje kolegice so že bile godne za možitev, izkušenj pa niso imele nič več kot jaz. Celo Tratnikova Ela ne, čeprav ji je bilo twenty-one or twenty-two in je k njej že lep čas zahajal našega soseda hlapec, kar je bilo splošno znano. Bila sem lepo raščena, ne previsoka, tudi ne preveč zalita, fantje so že prihajali pod okno, ampak nisem spala sama in mati pa oče sta preveč budno pazila, da bi kdo mogel do mene, you know, kako je bilo v tistih časih in my old country. O kakšno pismo sta mi dala s seboj za Petkovega Miha, mojega prvega gospodarja! Teden dni sta ga klepala in še župnik je pripisal nekaj vrstic, zabičal je svojemu bivšemu faranu, naj za sveto božjo voljo gleda name in me čez pet, šest let, ko si bom prislužila balo, pošlje nazaj takšno, kakršno me pošiljajo čez veliko lužo: bogu vdano, nedolžno, čisto. Yes, yes, tako je napisal our good, old priest, ki tudi ni prišel dalje kot do Ljubljane in ni imel pojma o tem, kaj se dogaja v svetu. What a fool! Tretji dan so tudi mene oblivale solze. Tako tedaj: vsa ta dolga in nevarna pot je bila zaman, zaman dolgo in mučno poslavljanje od domačih pa sorodnikov in sosedov, zaman molitve, jutranje in večerne, pa obljube, da bom živela tam v novem svetu spodobno, krščansko in se vrnila takšna, kakršna odhajam. Vsak čas bodo prišli ti zavaljeni ameriški policaji, ki bolj lajajo kot govorijo človeku razumljivo govorico, in nas odvedli nazaj na ladjo. Čez tri tedne bomo spet doma. Najprej začudenje, potem smeh in nato znova otepavanje z revščino, vse življenje, do groba. Damn it all! To bi bilo najhujše, kar bi me lahko doletelo. Nekaj moramo ukreniti! Toda kaj? What could we do? Zaletavale smo se v policaje in strežnike, kričale, jokale in tolkle po vratih, češ da nismo nikakršne zločinke, naj nas vendar izpustijo, da si same najdemo pot do svojega gospodarja. Bolj ko smo silile ven, bolj nas je zavaljeni policist, ki je morda le imel košček srca in je vsaj tu in tam spregovoril malce razumljivo besedico, spraševal po dolarjih. Kje naj for God's sake, dobimo dolarje, ko smo vendar zaradi njih odšle na tako dolgo in tvegano pot! Ko smo nazadnje občepele vsaka na svojem ležišču in samo še čakale, kdaj bodo prišli po nas, je s tistim zavaljenim policajem stopil v sobo naš človek. Nekaj je mečkal, da zaradi železniške nesreče ni mogel prej priti, v resnici pa je that scoundrel denar, ki mu ga je Petkov Miha dal za vožnjo, vtaknil v žep in se skušal na črno pripeljati v New York. Sprva je šlo vse all right, nekje sredi poti pa so ga ujeli in dali pod ključ. Ko so ga izpustili, je nadaljeval z vozom in tudi peš, kakor je pač nanoslo. Seveda smo vse to izvedele šele pozneje, afterwards. You know, takšni so bili tedaj ljudje, za dolar bi te bili prodali, tudi ubili,

everybody, tudi naši. Seveda sem tudi to izvedela šele pozneje. Kaj izvedela, občutila na lastni koži. Yes, yes! In potem nas je tisti človek spravil na železniško postajo. Joj, kako smo še čudile vsemu, kar smo videle! Strašno visoke hiše, hudo široke ulice in velikanske trgovine pa množice ljudi. In kakšen trušč! Vozovi, kočije, kolesa, motorji in avtomobili! Na stotine in tisoče avtomobilov! In s kakšno hitrostjo je šlo prek polj pa skozi mesta z visokimi, črnimi tovarniškimi dimniki! Okoli nas pa sami tuji ljudje! Tisti človek, ki nas je spremljal, je bil tudi bolj tih. Dve leti je že delal v Ameriki, pa si ni kaj prida prislužil, menda je še vedno nosil obleko, v kateri je zapustil domačo vas. Boste že videle, boste že izkusile! Tako in podobno je odgovarjal na naša vprašanja. Tudi jesti nismo imele kaj. Vročina strašna, voznje pa ni bilo ne konca ne kraja. Te svoje prve voznje po ameriški celini ne bom nikoli pozabila. I'll never forget it! Šele pozno ponoči se je vlak ustavil tudi za nas. Pograbile smo vsaka svojo culo in se napotile za godrnjavim človekom. Ulice so bile tesne, tudi v hišah ni bilo več ljudi, samo iz saloonov se je slišalo kričanje. Vlekle smo na uho, da bi ujele kako domačo besedo. In vain. Sami tuji, divji glasovi. Kakor da smo zašle v deželo divjakov. To je torej tista obljubljeni dežela, the Promised Land, samo da zagradiš in že ti lete dolarji v mošnjiček! What an ignorance! Nazadnje le pridemo, kamor smo bile namenjene. Restavracija? Hotel? Kje neki! Nizka, pritlična hiša, in povrh še lesena. Toda v slabo razsvetljeni sobi so za politimi mizami sedeli naši ljudje. Ko smo vstopile, so zagnali tak hrup, da sem skoraj oglušela. 'Dekleta, ej, dekleta! Sem, le sem, dekleta!' In že smo sedele pri mizah, moški pa so nas objemali in nam tiščali v roke polne kozarce piva, žganja in vina. 'Dekleta, živio, živio!' Na dušek sem spila ponujeni kozarec. 'Oj, deklič, kako dišiš po domačih njivah, po domačih gozdovih, pij, na, pij! Trčiva, jaz sem Janez, in ti?' 'Lizika!' 'Pij, Lizika, izpij!' 'Trčiva še midva, jaz sem Polde, Hočevarjev Polde. Zaslužim pet centov več kot Janez. Daj, pij, izpij, Lizika!' Silili so vame s kozarci, s pogledi, z rokami. Vsakdo bi me hotel imeti samo zase. Naturally, bilo mi je fifteen years, dedci pa so bili lačni žensk. Kako tudi ne? You know, v tistem naselju je bilo tedaj več sto fantov in mož iz naših krajev, deklet in žensk pa komaj kak ducat. Iz njihovih rok me je rešil šele Petkov Miha. 'Ti si Breznikova Lizika, kajne? Pojdi v kuhinjo pomagat! Pustite jo, fantje, nisem je naročil za vas.' 'Za koga pa, če ne za nas?' so se uprli fantje. 'Menda ne zase, ti že imaš babnico, tole dekle pusti nam!' 'Rekel sem, da pojdi v kuhinjo!' je vztrajal Petkov. V kuhinji je Petkova žena, suhljata in strahovito sitna ženska, pripravljala jedila. 'Tam visi predpasnik, pripaši si ga! Ne tistega, tisti je svež, je za gostilno, vzemi tistega tam za vrati! Tako, zdaj pa pomij posodo! No,

gani se! Menda nisi prišla v Ameriko gledat na uro. Vsa omotična sem stopila k mizi, na kateri je bilo umazanih krožnikov in skled, da nisem videla čeznje. Lačna sem bila in v glavi se mi je vrtelo, od pijače in vsega, kar sem videla tisti dan, a nič ni pomagalo, morala sem delati, moje kolegice pa so ostale pri moških, naturally, bile so starejše in nihče se ni bal za njihovo nedolžnost, kolikor so je sploh prinesle s seboj. You see, tako se je začelo moje življenje tu, v Ameriki. To je bilo nineteen thirteen in July. Pred petdesetimi leti, my dear, exactly fifty years ago!«

Končno je le umolknila. Sklonila se je čez ograjo in si pozorno ogledala družino, ki je prav tedaj prišla do ladijskih stopnic in se začela vzpenjati po njih. Moški z dvema velikima kovčkoma je stopal naprej, tik za petami mu je sledil slok, plavolas deček tudi z dvema, toda majhnima kovčkoma, za njima pa je počasi stopala s stopnice na stopnico v zelen kostim oblečena ženska kar z dvema torbicama, z veliko, zeleno, in majhno, belo. Toda napravila je le nekaj korakov.

»Ne, ne, nikamor ne grem!« je zaklicala kujavo na peti ali šesti stopnici in se ustavila.

Mož in sin sta pri priči obstala. Sin je zaklical materi nekaj spodbudnih besed, mož pa je najprej pohitel vrh stopnic, odložil kovčka in se naglo spustil po stopnicah k ženi ter jo začel rotiti, naj vendar pride na ladjo. Žena je nekaj časa trmasto molčala, potem pa začela živčno mahati z obema torbicama in jezno sikati proti možu.

»Kako dolgo ste bili v Ameriki?« je zgovorna, že priletna slovenska Amerikanka zgoraj na krovu vprašala svojo mlado sopotnico, ko se je ženska spodaj na stopnicah vendarle umirila in se premaknila navzgor. Ker ni takoj dobila odgovora — mlada potnica je bila z očmi in mislimi še vedno pri družini na stopnicah — je vprašala še enkrat: »I asked you, Miss...«

»Vesna, Vesna Brodar,« se je mlada potnica predstavila, ne da bi odtrgala pogled od družine, za katero še vedno ni bilo gotovo, ali bo res prišla na krov.

»Vprašam vas, miss Vesna, koliko časa ste živeli v Ameriki.«

»Skoraj tri mesece...«

»Tri mesece, three months, kaj pa je to! Petdeset let, fifty years, to je nekaj!« Zajetna ženska, ki ji pa ni bilo videti, da bo vsak čas dopolnila petinšestdeseto leto, si je z naglo kretnjo snela svoj črni, s košatim grmom belega in rumenega cvetja okrašen klobuk in nadaljevala, ne da bi se menila za to, kar se je dogajalo na stopnicah, ki so strmo vodile gor na ladjo. »My darling, ne morete si misliti, kako je bilo tisti večer petnajstletnemu, neizkušenemu kranjskemu dekletu! It was enough to drive me mad! A kaj sem hotela? Bila sem brez dolarja, še ušivega

centa nisem premogla. You know, tam onstran je že vse utihnilo, moje kolegice so že odšle spat, jaz pa sem še vedno brodila po umazani vodi. Zunaj se je začel delati dan, ko me je gospodinja slednjič le nagnala spat. A kam? Na trdo slamnjačo, ki jo je vrgla kar pred vrata podstrešne sobe, kjer so z ostalimi dekleti spale moje kolegice. Najprej sem se bridko razjokala, potem pa le zaspala. Tak je bil moj začetek! You see, that was my beginning here in America!«

»In zdaj, mrs. Liza...«

»Kakšna Liza! Liza, Lizika, to je že davno minilo. Mrs. Betty, mrs. Betty Bobbich, please!«

»In zdaj, mrs. Betty Bobbich, ste gotovo zelo bogati!« je vprašala Vesna z glasom radovedne šolarke, čeprav je bila visoko, postavno dekle in ji je bilo že nekaj čez dvajset let.

Amerikanka si je posadila klobuk z umetnim cvetjem nazaj na glavo — imela je še dokaj bujne, toda popolnoma bele lase — in spregovorila samozavestno: »Toliko imam, kolikor potrebujem, you know!«

»Človek nima nikoli toliko, kolikor potrebuje!« se je pritaknila potnica z dvema torbicama, ki se je trenutki prej le povzpela na krov. »Ko imaš nekaj, šele vidiš, kaj vse bi moral imeti.« In že je zaklicala možu in sinu, ki sta s svojima kovčkoma stopala proti vhodu v potniški oddelek. »Ne, John, ne, Charlie, v tisto našo revščino ne grem, dovolj sem je imela med vojno in od vojne sem, zdaj hočem lepše živeti! Tako, kakor sem ta tri leta! Tudi Charlie nima tam prek kaj iskati, tu, samo tu je njegova prihodnost! Kajne Charlie?«

Prav tedaj se je oglasila ladijska sirena. Tulila je dolgo in oglušujoče. Ko je utihnila, je potnica z dvema torbicama planila k možu, ga zgrabila za roke in začela vleči proti stopnicam, ki so vodile na poveljniški most.

»Pojdi h kapitanu in povej mu, da odpovedujemo potovanje! Še je čas, še...«

Vesna je vzela iz kovčka precej debel zvezek in kemični svinčnik ter se spravila za štirioglato mizo pod okroglim oknom. Izkoristila je kratek premor v pripovedovanju mrs. Betty, da je odprla zvezek in začela listati po njem, slednjič pa se sklonila nadenj in napisala na novo stran: *Proi dan vožnje čez Atlantik.*

»Kaj pišete?« je takoj vprašala mrs. Betty.

»Dnevnik.«

»Kakšen dnevnik?«

»Zapisujem si, kar vidim in slišim na potovanju. To je že tretji zvezek moje Amerike.«

»O, ko bi si jaz zapisala vse, kar sem doživela v Ameriki, bi morala popisati dvajset, trideset takih in še debelejših zvezkov! Sure, twenty or thirty copy-books at least!« Malo je pomolčala, potem pa le povedala. »Samo tedaj, na začetku, ne bi mogla pisati.«

Vesna je vprašujoče dvignila pogled iznad zvezka.

»Pisati sem seveda znala, tudi brati, ampak tiste prve mesece bi bilo vse zalito s solzami,« je pojasnila mrs. Betty.

»Je bilo tako hudo?«

»O tako hudem življenju nisem brala še v nobenem romanu.«

Vesna je zaprla zvezek. Vpričo svoje zgovorne sopotnice očitno ne bo mogla pisati. Sicer se pa res ne mudi.

»Tam zunaj, na palubi, ste obstali pri prvem večeru. Kako je bilo dalje?« je vprašala bolj zato, ker ni vedela, kaj naj počne, kakor iz radovednosti.

»Saj sem vam povedala, hudičevo. You see, delo od zgodnjega jutra v pozno noč. In kakšno delo! What a job! Dvajsetim dedcem prati, šivati, kuhati, sploh skrbeti zanje! Tedaj ni bilo, you know, v rudnikih in tovarnah kopalnic, kakor so dandanes, dedci so prišli domov umazani kot prasci. In bilo je nekaj takih, ki se niso niti doma umili, kakor se spodobi, zato je bilo takoj vse posvinjano. Deset ležišč v dveh podstrešnih luknjah za dvajset dedcev. Spali so v dveh izmenah. Slamnjače se še od prve deseterice niso dodobra ohladile, že se je druga vrgla nanje. In zvečer, komaj je ta deseterica odnesla pete, že je prišla tista, ki je delala čez dan. Lačni pa so bili kot volkovi in žejni kot krave. Ko so se najedli in napili, pa so letali za ženskami. Samo da se je pokazal kak dedec, mlad ali star, samski ali že oženjen, že sem morala stisniti kolena, sicer bi bil kar mimogrede opravil z menoj. Yes, yes! Samo pomislite: eno dekle na deset ali še več dedcev. V naselbini je bilo tudi nekaj Ircev, Italijanov in Nemcev, samskih in z družinami, a tiste ženske se za naše dedce še zmenile niso. Njihovi dedci so jih, of course, ljubosumno čuvali. Zaradi žensk je prišlo skoraj vsak dan do pretepa. Tudi kri je tekla. You know, zmagal je, kdor je bil močnejši ali kdor je imel več dolarjev. Za dekle pa je bilo največje junaštvo, če si je do poroke ohranila nedolžnost. Če se ni poročila s tistim, ki jo je prvi imel, je začela romati iz roke v roko. Kot rjuha na Petkovih slamnjačah se tudi takšno dekle ni utegnilo ohladiti. You know, ponoči so hodili k njej tisti, ki so delali čez dan, podnevi tisti, ki so delali ponoči. Denarja je bilo na kupe. In požrešnosti po denarju tudi. Ne morete si misliti, kako je bilo v tistih časih.« Samo za toliko je prenehala, da si je obrisala potno čelo. »Ampak vi bi radi pisali, kajne?« je spet nadaljevala. »Vam bom kak drug dan pripovedovala o tem.«

»Kar pripovedujte, za pisanje bo še dovolj časa. Nadaljujte, zanima me,« je Vesna ponovila; zgodba njene sostanovalke jo je v resnici začela zanimati.

»Sure, saj je tudi poučno, skoraj zgodovinsko,« je mrs. Betty živo in važno pritrdila ter nadaljevala skorajda zanosno. »You know, jokala sem po domu, po domači vasi, po tistem, sicer revnem, a mirnem in lepem življenju. Doma smo res slabo živeli, drugače pa je bilo lepo. Kaj so mi pomagali dolarji, ko sem pa delala po petnajst in še več ur na dan kot črna živina, ko so od jutra v pozno noč kričali nad menoj, gospodar, gospodinja, gospodarjeva tašča pa kuharica, dekla, sobarica in obe natararici, ki so bile vse starejše od mene. Poleg tega sem se še morala otepati dedcev. Ponoči in podnevi. You know, v misli mi je prihajalo vse tisto, kar so mi ob slovesu naročili mati, kar so mi rekli oče in kar je nam dekletom po večernicah govoril stari župnik, our old priest, in nisem mogla drugega kakor jokati. Vedela sem, da bo moja nedolžnost šla kmalu, prav kmalu po vodi, in kaj bo potem z menoj? Me bo doma kdo še pogledal? Ne bi bilo najbolje, da pobrem svoje cunje in pobegnem, ko je še čas? A kako? Denarja nisem imela, bilo je dogovorjeno, da bo Petek tri četrtine mojega zaslužka pošiljal domov, jezika nisem znala, sploh nisem vedela, kje sem in kaj se z mano dogaja. Do you understand? Bila sem kot izgubljena ovca in zaradi svoje izgubljenosti in neumnosti sem še huje jokala. Dnevi pa so minevali strašno počasi. Ena mojih kolegic se je poročila že čez mesec dni, druga je lepega dne vrgla Petku denar za vožnjo na mizo in odšla z nekim dedcem, ki jo je pa kmalu pustil, potem pa je šla iz roke v roko. Vse je že kazalo, da bom tudi jaz začela poleg dnevnih opravljati še nočne šihte. Pa je Petek le posegel vmes. Tedaj sem mislila, da je tako usmiljenega srca, šele pozneje sem izvedela, da je šlo za dolarje. Vzel me je k sebi, v svoje stanovanje, spala sem v sobi z njegovima hčerškama. Z nami tremi je spala še gospodinjinina mati, stara Soklička. Tako sem bila vsaj ponoči varna, dela pa seveda nisem imela nič manj. Celo več, ker je bila ena od Petkovih deklic, Minca, bolna; čeprav je imela deset let, še ni stopila na nogo. Tudi čez dan so začeli paziti name. Noben dedec se mi ni smel približati, še kosmate ni smel reči vpričo mene. Bilo je že celo tako, da bi bila rada plesala ali šla kam s kakšnim fantom, pa mi niso pustili. You know, gledali so name kot na porcelanasto punčko. Včasih mi je bilo kar žal, da sem tiste prve čase tako krčevito stiskala kolena.«

Mrs. Betty se je kratko, hrupno zasmejala; Vesna pa ni rekla ničesar, še nasmehnila se ni.

»Tako sta minili dve leti, yes, so passed two years,« je nadaljevala. »Bila sem lepo oblečena, doma so dokupili njivico pa travnik in si oskrbeli še eno kravico. Ker smo imeli dobro hrano, sem zrasla in se zredila. Bila sem polnih, čvrstih prsi, nedolžnost mi je bila bolj in bolj v napotje. Že sem se spogledovala s tem in onim fantom, z enim se celo dogovarjala za pobeg, tedaj pa me je neke nedelje Petek poklical v svojo spalnico. Tam je že čakal Slapnikov Jernej, Pražena jetrca, kakor smo ga na splošno klicali. Znan je bil po tem, da ni letal za ženskami, da ni ne pil ne kadiil, jedel pa v glavnem le pražena jetrca in vampe, najcenejše, in short: porabil ni za enega, delal je za dva, skoparil pa za tri. Bil je samo dve ali tri leta dlje v Ameriki kot jaz, a pravili so, da ima toliko, da bi si doma lahko kupil kmetijo.«

Mrs. Betty ni več vedela, da sedi v naslonjaču tesne kabine na poltovorni jugoslovanski ladji Lastovka, ki je rezala valove Atlantika v smeri New York—Gibraltar, tudi ni videla več Vesne, ki je sedela tam pod okroglim ladijskim oknom in bolj in bolj pazljivo poslušala njeno pripoved; zaživela je v tistih, že davno minulih časih.

»Kaj pa hoče tale stiskač?« se je vprašala, ko je zagledala na stolu sredi spalnice suho, preklasto postavo Praženih jetrc.

Pa ji je Petkov brž pojasnil.

»Betty, pred tremi tedni sta minili dve leti, kar si prišla k nam,« je spregovoril slovesno. »Menda še pomniš, kako si bila revna in neuka. V teh dveh letih si se naučila tega in onega, v kuhinji in gostilni. Tudi lep kupček dolarjev si poslala domov in še tebi je nekaj ostalo. Vse to ve Jernej. Ve in zna ceniti. Tudi ti poznaš Jerneja. Pije samo toliko, da se reče, da pije, kadi ne, sploh ne zapravlja, zasluži pa več kot dva druga, dolarjev ima...«

»O dolarjih ne govori!« je krčmarja zavrnil Pražena jetrca. »Niti centa mi nisi dal, vse sem si sam prislužil.«

»Tega tudi ne trdim, pravim samo, da imaš nekaj pod palcem, reči hočem, da si človek, ki ve, čemu je prišel v Ameriko.« Spet se je obrnil k Betty. »Betty, veš, zakaj ti vse to pripovedujem?«

»Zakaj?« je vprašala Betty, čeprav je že po prvih Petkovih besedah spoznala, za kaj gre. »Mislite, da bi...?« je rekla vsa zmedena.

»Tako mislim,« je gostilničar pritrdil njenemu, ne do kraja izrečenemu vprašanju. »Jernej bi te vzel za ženo, ker si delavna in pridna in ker, dobro ve, nisi še z nobenim moškim nič imela.«

»Tako je!« je rekel Jernej. »Pridna si in poštena, taka ženska mi je potrebna. Dve leti te že gledam, vredna si, da stopiš v mojo hišo.«

Mrs. Betty se je morala na glas zasmejati.

»Sure, tega pa prasec ni povedal, da je že skoraj dve leti plačeval stari Soklički, da je pazila name, a tudi Petku je nekaj dal, da me ni pošiljal prepogosto v gostilno, posebno pa ne ob sobotnih večerih, ko so dedci pili in se gonili do jutra. You know, ves čas je skrbno pazil, kako mu je med prašičjimi pijanci rasla nevesta, delavna in poštena. Mislil si je: če je zdržala tu, je trdna in zvesta bo do groba!«

Prav zakrohotala se je.

»You know, glede tega zadnjega se je zmotil. Pa nič ne de. Tedaj tega nisva vedela ne on ne jaz.«

In spet se je vrnila v tisti daljni čas, ko se je v Evropi začela prva vojna.

Seveda se je strašno začudila nad nepričakovanim snubljenjem, saj je preklastega dedca komajda opazila, čeprav je prihajal v gostilno vsak drugi, tretji dan. Bil je miren, tih človek in po praženih jetrcih ali vampih je spil samo še vrček piva in šel. Torej tale Slapnikov Jernej, Pražena jetrca, naj bo njen mož!

»To je priložnost, kakor je še tu, v Ameriki, redka. Sicer sem pa že pisal domov.«

»Pisali ste očetu in materi?«

»Tudi odgovor sem že dobil. Poglej!«

Izročil ji je očetovo in materino pismo. Zares: pisala sta, da se strinjata z možnostjo, naj si nič ne pomišlja, Jernej je doma iz sosednje vasi, nič slabega nista izvedela o njem. To je sreča, naj je ne zavrže. Res, nekoliko je še mlada, zato pa je Jernej starejši.

Še enkrat je prebrala pismo, kakor da ne verjame svojim očem.

»Kdaj bi napravili?« je vprašal Pražena jetrca, ko je končno dvignil pogled od pisanja.

Čeprav je še dalje molčala, sta Petek in Pražena jetrca že začela pogovor o poroki in svatbi. Na lepem se je ženin dvignil in segel Betty v roko.

»Danes si še pri Petku v službi, jutri pa si samo še moja nevesta,« je rekel. »Delala mu ne boš več, a tu boš ostala do poroke. Medtem bom vse pripravil in uredil. Tudi hišo bom kupil. S svatbe te odpeljem naravnost v svojo hišo.«

»You know, tisto noč sem strašno jokala,« je mrs. Betty spet zgolj pripovedovala. »Seveda se mi je vsa hiša smejala, češ da sem bolj neumna, kakor sem bila tedaj, ko sem prišla s Kranjskega. Nikogar ni bilo, ki bi me bil vsaj skušal razumeti. In tako se je zgodilo, da sem se drugo jutro res zbudila kot nevesta Praženih jetrc. Yes, yes. Nič mi ni bilo treba delati, vsi so mi stregli, celo Soklička, ki ni imela nikoli prijazne besede zame. You see, vse to so seveda napravili ženinovi do-

larji. Čez nekaj dni je šla Petkova z menoj nakupovat. Kupili sva poročno obleko in vse drugo, kar je potrebno nevesti. Ni me vprašala, če imam dovolj denarja, saj ji je dal Pražena jetrca proste roke. To me je spodneslo. Šele tedaj sem videla, kako strašno je bilo tisto življenje, ki sem ga živela zadnji dve leti, in kako lepo, brezskrbno bo tisto, ki me čaka. Vsa sem se napihnila. Mrs. Betty Slapnik! Mrs. Betty Slapnik z novo hišo in možem, ki prinese domov dvakrat več dolarjev kot vsak drug naš človek, pri tem pa ne pije in ne kadi. Katera naša ženska ima takšno življenje?«

Dvignila se je z naslonjača, napravila dva, tri korake po kabini in spet sedla.

»You see, miss Vesna,« je nadaljevala z malce trpkim nasmehom, »tam zunaj, na palubi, sem vam povedala, kako je bilo pri mojem prihodu, fifty years ago, in zdaj ste slišali, kako je bilo dve leti pozneje, two years later. In bilo mi je šele sedemnajst let, only seventeen years. Kaj takega je mogoče samo v Ameriki. Verjamete, da je bilo tako?«

»Zakaj ne bi verjela?« je vprašala Vesna začudeno. »Toliko že vem, da je v Ameriki vse mogoče.«

Mrs. Betty se je znova dvignila.

»Strašno sem žejna, I am very thirsty. Pojdem in poiščem barba Nika. Mrzlo pivo bi se imenitno prileglo. Sicer pa je ura pet, barba Niko je rekel, da dobimo popoldne čaj. Pridete še vi?«

»Hvala, nisem žejna.«

»Boste rajši pisali, kaj?«

»Morda bom pa res pisala.« Ko je bila Mrs. Betty že na vratih, je Vesna še rekla: »Mrs. Betty, boste pozneje nadaljevali svojo zgodbo?«

»Zakaj pa ne? You know, tale vožnja je mejnik, kakor je bila tista fifty years ago. Ob mejniku pa je treba obstati. It is true, ins't? Za razgovore bo dovolj časa. Tudi tedaj, fifty years ago, smo se dekleta vso pot pogovarjale o tem, kar je bilo, čeprav je bilo v mojih prvih petnajstih letih vsega tako zelo zelo malo. Bye, bye!«

»Na svidenje, Mrs. Betty!«

»You know, vsak mesec sem imela po dva, tri boarderje več,« je povedala Mrs. Betty. »Pražena jetrca je kar naprej in naprej širil hišo. Nazadnje smo imeli dvajset dedcev, kakor svoj čas pri Petku. Ne ponednevi ne ponoči ni bilo miru, grej vodo od jutra do večera, umivaj umazane dedce, mlade in stare, krmi jih in peri njihove sajaste srajce in usrane gate! Poleg tega pa so prihajali otroci, vsako leto po eden. Dve dekleti sem si najela, pa še nismo zmogle vsega.«

»Kjer je delo, je tudi money,« je rekel Rotar, ki je doslej molčal, »tako je v Ameriki bilo in je še vedno.«

»Money že,« je priznala mrs. Betty, »ampak Slapnik ni bil nič kaj radodaren. Več je imel, bolj je stiskal. Sanjaril je o graščini.«

»O kakšni graščini?« je vprašal Grum.

»O graščini, ki si jo bo kupil v starem kraju,« je odvrnila mrs. Betty s posmehom. »V njegovi vasi je stala manjša graščina, tam je od desetelega leta služil za pastirja in potem za hlapca, dokler se mu ni posrečilo priti v Ameriko. 'Tisto bom kupil,' je govoril. 'Ne samo graščino, vse, kar spada zraven, njive, travnike in gozdove. Pa tudi nekaj graščinskih koč. Najprej tisto, v kateri sem se rodil in kjer crkavata zdaj moj oče pa moja mati. Da, šele ko bom imel toliko, da lahko vse tisto pokupim, gremo domov, Betty, šele tedaj. Graščina je res že stara, ima pa železna vežna vrata s kamnitimi podboji pa deset sob. Deset, Betty, kuhinjo pa takšno, da bi vanjo lahko postavil celo našo hišo. In okoli in okoli park. Pa seveda prostorne hleve in svinjake, vse skupaj ograjeno z visokim zidom, ki res že razpada, a jaz ga bom dal popraviti, graščino in hleve. Tam boš ti gospodinjala, mrs. Betty Slapnik, graščakinja! In jaz, bivši pastirček in hlapec, bom graščak, mr. Jernej, mr. Bartolomey Slapnik.' Tako je govoril, ne samo, kadar ga je imel malo pod klobukom, tudi tedaj, pravzaprav še bolj tedaj, ko je bil popolnoma trezen. Meni ni bilo kdove kaj do tiste graščine. You know, ko sem včasih bosonoga šla tam mimo, se mi je zdelo hudo mračna in samotna sredi visokih stoletnih smrek. Sploh pa sem izgubljala iz spomina domače kraje, tako strašno daleč so se mi zdeli, kraji in tudi ljudje, domov sem pisala samo še once or twice a year, tudi od doma mi niso pisali več kot dva ali trikrat na leto. Bolj in bolj se mi je zdelo, da bi bilo najbolje delati manj in se zadovoljiti s tem, kar smo imeli. Slapnik pa ne in ne. 'Tam na tisti graščini so od graščaka, odurnega Nemca, do oskrbnika, divjaškega Gorenjca, vsi kričali nad menoj, ko sem bil mlajši, so me celo topli, vsi po vrsti, graščak, graščakinja, hčerke, oskrbnik, hlapci in dekle. Že tedaj sem sklenil, da se maščujem. Seveda sem tedaj mislil, da koga pretepem, s kamnom pobijem. Zdaj pa sem našel pravo!' Široko je sedel na svoj stol ob oknu, položil roke na mizo in z glasom pijanca, čeprav je bil popolnoma trezen, nadaljeval: 'Pripeljal se bom s parom konj, stopil iz kočije in vrgel polno možnjo dolarjev na mizo pred graščaka. V nekaj minutah se bova pogodila, graščak je že od nekdaj gladoven na denar, slab gospodar in hud kvartopirec. Malo pred vojno so mi pisali, da gre z graščino bolj in bolj navzdol. Zato je treba pohiteti! Takoj po vojni bom odrinil, vojne pa bo kmalu konec. Betty, samo malo še zdrži!' Dedec neumni, pa tudi jaz sem bila neumnica! Zaradi dela in otrok sem shuj-

šala, sama kost in koža me je bila. Slapnik pa: Še en mesec, še nekaj tednov! Pa sem potrpela še mesec, še dva...«

»Zapeljiv je dolar, zelo zapeljiv,« je rekel Rotar, ki je vtem načel prvo steklenico, »tudi jaz sem se gnal, hudo gnal, dokler...« Zamahnil je z roko in končal odsekano, »...dokler ni vzel hudič dolarje in vse skupaj... It's all over!«

Zdaj se je oglasila še Jera.

»V Ameriki je dolar prvi in glavni bog,« je rekla. »Zato so pa ljudje tako malo ljudje.«

»Yes, yes,« je pritrdila mrs. Betty, »v Ameriki je preveč in premalo ljudi.« V njenih očeh se je zableščalo nekaj težkega, žalostnega. A že se je nasmehnila. »Hud dan je bil danes; pomislite, zjutraj sem bila še v Milwaukeeju, zdaj pa sem tu na Atlantiku.« Dvignila se je. »Trudna sem, grem spat.«

»Ne boste povedali, kako je bilo s tisto graščino?« je vprašal Grum. »Najbrž nič, kaj?«

»Nothing, pa ne zato, ker bi bilo premalo dolarjev. So še druge reči na svetu, važnejše kot dolarji! To menda veste, mr. Grum!« je rekla, zaželela lahko noč, good night, ter odšla.

»So, so,« je pritrdil stari Grum zamišljeno.

Ko je Vesna stopila v kabino, je imela mrs. Betty odprte vse kovčke in škatle, prelagala je perilo in obešala obleke v omaro.

»You know, moram jih razvesiti,« je rekla, »da ne bodo preveč zmečkane. Boste vi obleke pustili kar v kovčkih?«

»Bo res najbolje, da jih tudi jaz razvesim,« je rekla Vesna in se čez čas lotila dela.

»Slišala sem, kako si tam v starem kraju ogledujejo vsakega Amerikanca od nog do glave. No, imajo tudi kaj videti. Sure, smo pa tudi hudičevo garali in še vedno garamo. Že večkrat sem rekla, če bi doma petdeset let tako delala, bi tudi imela, kar imam.«

»Je bilo tiste prve čase res tako hudo?« je vprašala Vesna.

»Besede so blede proti temu, kar je bilo v resnici. You know, pri meni je bilo še nekaj.« Pogledala je proti Vesni, ki se je prav tedaj sklonila nad kovček. »Odrasli ste, šolani, in lep čas bova prebivali skupaj v tej kabini, zato vam menda lahko povem.«

»Lahko, mrs. Betty,« je rekla Vesna in vzela iz kovčka svoje letne obleke.

»Slapnik je bil nemogoč človek,« je nadaljevala mrs. Betty z rahlo ogorčenostjo. »Skopuh, da mu ga ni bilo enakega, in garač, kakor jih je bilo malo celo v Ameriki, otroke mi je že delal, druge zabave pa ni

poznal. Otroci so prihajali drug za drugim, kakor sem povedala že tam, v salonu pri večerji, enkrat celo dvojčka. Na srečo so tudi odhajali. Od šestih so ostali samo trije. In še za te tri ni bilo časa. Bolj kot jaz in Slapnik so zanje skrbeli boarderji. Zagledala se je skozi okno, skozi katero je v kabino pljusvalo šumenje oceana, in zavzdihnila. »Kljub vsemu so bili tisti časi tudi lepi. Seveda, vse tisto, kar je bilo lepo, sem morala ukrasti delu in gospodu soprogu. Bila sem mlada in naši boarderji so bili zvečine tudi mladi, neporočeni, žensk pa je bilo še vedno premalo, niti ena na pet dedcev, Slapnik pa se je naglo staral. Ni čuda, ko se je tako gnal za tisto graščino tam v starem kraju. Tudi ljubosumnost ga je bolj in bolj žrla. You know, imel je plačane špijone, ki so pazili name. Prepripi so bili med nama na dnevnem redu, med dedci pa tudi pretepi. Nekajkrat je morala tudi policija poseči vmes. Potrpela sem, leta in leta, slednjič pa mi je le bilo dovolj.«

Obleke so bile v omari, tudi perilo je bilo zloženo in urejeno. Vesna je odšla v umivalnico, mrs. Betty pa se je slekla in legla na spodnjo posteljo. Ko je prišla iz umivalnice, je Vesna zlezla na gornje ležišče.

»Lahko ugasnem luč?«

»Please. Pogovarjava se lahko tudi v temi.«

Ni bilo popolnoma temno, nekaj svetlobe je prihajalo od svetilke zunaj ob oknu, nekaj od mesečne noči in blešččega oceana. Ležišče, tako zgornje kot spodnje, je bilo sicer ozko, toda mehko. Med šumenjem morja je bilo slišati brnenje motorjev.

»Zato ste torej zapustili Johnstown in se preselili v Milwaukee,« je dejala Vesna, da bi zaključila razgovor za ta dan.

»Johnstown sem res zapustila, ampak nisem šla v Milwaukee,« je rekla mrs. Betty s tako živahnim glasom, kakor ga je imela že ves dan. »My god, kod vse sem hodila, preden sem prišla tja, ob Michigansko jezero!«

»Selili ste se torej, kakor večina Amerikancev,« je rekla Vesna z glasom, ki ni imel namena podžgati sogovornice k nadaljevanju razgovora.

»Kakor večina?« se je mrs. Betty hrupno zasmejala. »Takšnih Amerikancev, kakor sem jaz, je prekleto malo.«

Zgodba mrs. Betty je Vesno sicer zanimala, toda tega dne je bilo že vsega preveč. Želela si je samo še spokojno ležati in prisluškovati šumenju morja pa brnenju strojev.

»Res?« je vprašala bolj iz vljudnosti kot iz radovednosti.

»Vidite, tako je bilo: neke noči, ko je bil Slapnik na šihitu, sem pobrala denar in svoje reči ter pobegnila.«

Vesna je oživela.

»Sami?«

»Kje neki! Zbežala sem z enim naših fantov, ki mi je že lep čas pihal na dušo, me vabil in me nazadnje tudi izvabil. Ne vem, kaj je bilo na njem, da me je popolnoma zmešal. I don't know! Koliko je bilo postavnějšíh, delavnejših in pametnejših, koliko takih, ki bi me vse življenje nosili na rokah, ampak jaz sem se zatreskala v tega človeka že takoj prve dni, ko je prišel. Prišel pa je naravnost iz starega kraja, doma je bil iz Trsta ali nekje iz bližine. Visok, slok fant, črnih oči in las pa naglih kretenj in hitre govorice, da sem ga sprva komajda razumela. Vse je storil, samo da sva bila skupaj. Ni čudno, da ga je Slapnik, ko je nekaj izvohal, vrgel iz hiše. Tri dni pozneje sem šla še jaz. Yes, three days afterwards.«

Vesno je zgodba pritegnila.

»Kaj pa otroci?« je vprašala.

»Mar mi je bilo tedaj za otroke! Že prej nisem imela z njimi drugega opravka, kakor da sem jih rodila in prve čase dojila. Ni bilo časa, da bi bila kdaj posedela z njimi, se porazgovorila in zabavala, ko me je Slapnik tako priganjal k delu.«

»Kam sta šla?« je Vesna segla v pripoved, da se ne bi mrs. Betty izgubila v podrobnostih.

»Sedla sva na vlak in se odpeljala. Ustavila sva se šele v Clevelandu. Ampak že čez nekaj dni se nama je zazdelo, da nisva dovolj daleč. You know, v mestu in v okolici je bilo preveč naših rojakov, jaz pa sem odnesla ves denar, kar ga je bilo pri hiši. Sure, za moje dolgoletno garanje je bilo komajda dovolj. In sva sedla spet na vlak. Dalje, dalje na zahod! Vsi, ki so se hoteli otresti takega ali drugačnega nadzorstva, so še vedno bežali na zahod. Ustavila sva se v Chicagu. Srečanj z rojaki sva se izogibala, dovolj sva bila drug drugemu. Prve čase sva se samo ljubila, noč in dan. Kakor nor je bil tisti čas! Nor in tudi lep! Funny life indeed!« Mrs. Betty se je obrnila na postelji. »Škoda, da človek ostari!« je zavzdihnila.

Vesna ni imela kaj reči, kaj vprašati, v lica ji je silila kri.

»In škoda, da je kot zaljubljenec za vse drugo slep in gluha,« je prišlo čez čas s spodnjega ležišča. »Ampak človeško telo je že tako ustvarjeno, da te opomni, da na svetu ni prvo in zadnje pa tudi ne edino postelja. You know, začelo nama je primanjkovati denarja, Justin si je dobil delo, jaz pa sem se začela pripravljati na porod. Nisva se mogla uživeti v nov položaj, ne jaz, še manj Justin. Malo je zaslužil in delo ni bilo lahko. Potem je prišla stavka in slednjič porod. Zdaj sem šele videla, kaj je hudo na svetu. Yes, yes, we had the devil of a time! Brez denarja, brez vsega, kar je potrebno porodnici in otroku, Justin pa

se je iz zaljubljenega fanta spremenil v čemernega dedca. In zgodilo se je, česar nisem doživela niti pri Slapniku: položil je roko name. Seveda se mu nisem dala. Bila sem večja in močnejša od njega, tudi nekaj let starejša. Sprva sva se ponoči v postelji še pobotala, pozneje tudi to ne več. Grizla sva se dan in noč. Že sem sklenila, da vzamem otroka, bolešno siročče, in grem. Pa ni bilo treba. Šel je Justin. Nisem verjela, da je šel za zmerom. Čakala sem ga. Tudi iskala. Minili so dnevi in tedni, a ni ga bilo. Končno sem le spoznala, da je odšel za zmerom in da se moram postaviti na svoje noge. A kako?«

»Na to niste mislili, da bi se vrnili v Johnstown?« je prišlo z zgornje postelje začudeno.

»Da bi šla nazaj k Praženim jetrcam in še s tujim otrokom? Rajši pod vlak, v jezero, kamor koli! Našla sem si službo v zakotnem saloonu. Sprva, dokler sem se otepala dedcev, je bil zaslužek slab, potem pa se je kar živelo, posebno še, ko so mi otroka vzeli v nekakšen dom.«

Vesna se je dvignila na komolce.

»Ni bilo grozno?«

»Sure, sprva je bilo. Ampak tiste prve čase sem bila tako jezna na Justina, da bi se bila neznanemu moškemu, tudi zamorcu vdala kar vpricho njega. Pozneje sem se privadila. Vsemu se človek privadi. In šlo je vendar za dolarje. Dolar pa je bil, je in bo, kakor ste prejle slišali in najbrž v Ameriki tudi videli, največji in najvišji bog v Ameriki.«

»Kako dolgo ste delali v tistem saloonu?«

»Dobro leto.«

Nekaj časa je vladala v kabini tišina, potem je z gornjega ležišča vprašal dekliški glas: »Ste ljubili, ste še ljubili koga?«

»Ljubila? V Chicagu ni bilo časa za ljubezen, čeprav mi je ta in oni ponudil zakon ali vsaj obljubil, da me izvleče iz blata, kakor je rekel.«

»Pa potem?«

»Kaj vse je bilo potem!«

»Ste iz Chicaga odšli v Milwaukee?«

»Kje je še Milwaukee!« se je zasmejala s spodnjega ležišča. Šele čez čas je Betty nadaljevala s svojim navadnim glasom. »Ko sem imela že precej denarja, sem si rekla: Betty, zdaj pa premisli, kaj boš storila! Ni bilo treba dolgo premišljevat. V tistem času, ko je bilo točenje alkoholnih pijač zabranjeno, se je največ zaslužilo z alkoholnimi pijačami. Torej saloon! Yes, saloon! Vendar ne v Chicagu! Slišala sem, da v Koloradu še vedno odpirajo nove rudnike, celo zlata. In odpeljala sem se še dalje na zahod. V Denveru sem vzela v najem večji saloon. Vendar nisem imela sreče, mesto je preveliko, znancev pa nisem imela in prejšnji

lastnik ni bil na dobrem glasu. Kmalu sem izvedela, da neki rojak zelo poceni prodaja manjši saloon visoko zgoraj v Leadvillu.«

»In odšli ste tja gor v Skalne gore?« je Vesna vprašala začudeno.

»Poznate tisto mesto?« se je začudila tudi mrs. Betty.

»V Leadvillu sta živela dedek in babica, tam se je rodila moja mati, še pred vojno seveda. Konec maja sem bila tam.«

»Leadville, некоč cvetoče mesto rudarjev in prospectorjev, je bilo v tistem času že na tleh,« je povedala mrs. Betty. »Ostali so tam le še tisti, ki so v prejšnjih časih obogateli in se jim je priljubil ta gorski kraj, in takšni, ki so še vedno upali, da bodo odkrili novo zlato žilo, a tudi takšni, ki so brskali po opuščenih rudnikih, tudi zlatih. Prvi in drugi, a tudi tretji niso gledali na denar. You know, kmalu je bil moj saloon najbolj znan ne samo v Leadvillu, marveč daleč naokoli. Betty's merry saloon, to je pomenilo dobro postrežbo v vsakem pogledu. Dobila sem tri dekleta iz starega kraja, temperamentne Primorke. Yes, yes, poslala sem jim tickets za ladjo in prišle so. Policijo sem si že prve mesece dobila na svojo stran.«

»In tam ste končno našli človeka, ki ste ga vzljubili?«

»You know, morda bi ga bila vzljubila, da ni tako hitro odšel. Rešila sem ga smrti, on pa je šel in ni ga bilo več nazaj.«

»Je to mogoče?« je vprašala Vesna nejeverno.

Premor, dolg premor.

»You know, na koščku zemlje, ki se imenuje Amerika, je vse mogoče. Ampak za nocoj bo dovolj, kajne?«

»Menda bo res dovolj.«

»Good night, miss Vesna!«

»Lahko noč, mrs. Betty!«

Nedolgo in v kabini ni bilo slišati razen spokojnega dihanja obeh potnic nič drugega kot šumenje morja od tam zunaj in brnenje strojev nekje globoko iz ladijskega trupa.

(Se nadaljuje)

SMRTI

Prav nič, prav nič na svetu ni se spremenilo,
ko si nenadoma zaprla mi oči,
le nekaj desk me je sočutno medse skrilo.
Na zemlji mnogo je pomembnejših stvari

od tvojih nenajavljenih obiskov, smrt,
ki spremene se v brzovjavke in v sožalje
in nad človekom onemelim v žalni prt.
Življenje te prezre in se pomika dalje.

In jaz živim še v ljubljenih osebah in predmetih,
kakor živeli oni so z menoj v minulih letih;
saj veš, čeprav izniči vse, kar nas na zemljo veže,
do src globin in do ljubezni tvoja moč ne seže.

MRS. BETTY BOBBICH

(Konec)

Anton Ingolič

Tretji dan

Sinoči, preden se je mrs. Betty spravila v posteljo, je še dolgo sedela v naslonjaču in mi pripovedovala, kako sta se s Srebotom dajala za prvo mesto v igri; Urbas in Jakličeva sta namreč kaj hitro zaostala. Srebot je dober igralec, zna kombinirati, tudi dovolj drzen je in rad tvega, precej časa je vodil, potem sta se nekaj časa menjavala v vodstvu, dokler slednjič le ni prišla za toliko naprej, da je ni mogel več dohiteti, kaj šele prehiteti.

»You know,« je govorila vsa iz sebe, »že dolgo nisem igrala s takšnim užitkom. Sprva mi ni šlo dobro, dolgo je že tega, kar sem redno igrala, reševale so me pravzaprav lepe karte, potem pa sem le prišla v igro. Eh, koliko smo včasih preigrali, dneve in noči, for money of course. Tudi Srebot je moral igrati za denar. Ampak ta človek ničesar ne pove. He is silent as the dead.«

Očitno jo je potnik s cigaro zelo zaposloval. Že ves dan. Pravzaprav že od včerajšnjega kosila, kar ga je zagledala.

»Ga morda poznate že od prej?« sem le vprašala.

»Yes, yes, poznam ga.« je odvrnila čez čas mrs. Betty.

»A on?«

»I don't know, ali je res pozabil, da sva se že srečala, ali se samo dela, da me ne pozna. Res ne vem.«

»Kdaj in kje sta se srečala?« sem vprašala na moč radovedno.

Pogledala me je, malo počakala, potem pa le povedala.

Pripovedovala je tako živo, tako polno, da njenega glasu sploh nisem slišala; vse, o čemer je govorila, sem videla pred seboj.

V zakajeno in s kričavimi mlajšimi pa starejšimi moškimi prenapolnjeno sobo je stopil širokopleč moški s cigaro v ustih in s širokokrajnim kavbojskim klobukom na glavi. Z njegove obleke se je cedilo, s klobuka pa kar lilo. Zunaj je namreč že nekaj dni razsajalo pravo jesensko neurje in prav tedaj se je ulivalo kot ob poletni nevihti. Preletel je sobo: ko pa je videl, da ni prostora niti pri točilni mizi, je spet zgrabil za kljuko. Prav tedaj je mlada in postavna ženska prišla iz kuhinje, kjer se je na veliko kuhalo, peklo in evrlo. Z gostoljubnim, skoraj materinskim pogledom se je ozrla po gostih in zaklicala vedro: »Kako je, fantje? Are you all right? Have you everything?«

»O'key, mrs. Betty!« so odgovorili od tu in tam.

Moški pri vratih je izpustil kljuko in stopil proti krčmarici.

»Poslušaj, jaz nimam, ničesar nimam!« je rekel z grenkim, trpkim glasom.

Mrs. Betty je pristopila k novemu gostu.

»Pri merry Betty moški dobi vse, kar pogreša!« je zaklicala velikušno, radodarno. »Is that right?«

»Res je, samo če ima dolarje, seveda!« je smeje odvrnil nekdo od bližnje mize.

»Kje pa dobiš kaj zastonj?« je mrs. Betty rezko zavrnila domačina, a proti tujcu ljubeznivo nadaljevala. »Pridi, našel se bo zate prostor, tudi vse drugo, kar pogrešaš!« je še dodala z zvodniškim nasmehom.

Ozrla se je po sobi. Zares niti enega stola ni bilo prostega, ta človek pa je očitno zelo utrujen in mora čimprej sestiti. Nikomur ne more reči, naj vstane in odstopi tujcu svoje mesto. To bi pomenilo, da temule človeku, ki je prišel prvič, morda le zašel v njen saloon, daje prednost pred ostalimi gosti. Hudo bi zamerili, še do prepira, morda celo do pretepa bi prišlo. Pozna jih, kako so občutljivi in nasajeni. Vendar do kože premočenega človeka ne sme pustiti tule pri vratih. Kam z njim? V kuhinjo? Ne, tam je še manj prostora kot tu.

* In že je prijela moškega za roko.

»Za menoj, gentleman!«

Odpeljala ga je po ozkih in strmih stopnicah gor na podstrešje. Vrh stopnišča je za trenutek premišljevala, naj odpre leva ali desna

vrata; ko je vrgla po tujcu bežen, toda izkušen pogled, se je odločila za desna vrata. Soba je bila majhna, komaj je bilo prostora za široko posteljo, omaro in majhno okroglo mizo z dvema stoloma pa žarnico, ki je visela izpod nizkega stropa. Toda na oknu so visele rožaste zavese in v sobici je bilo prijetno toplo.

»Sedi semle, dokler se spodaj ne izprazni!«

»Jedel bi in pil!« je rekel moški in se spustil na stol.

Kmalu potem je prinesla večerjo.

»Odložite.« je rekla moškemu, ki je imel zapeto toplo zimsko suknjo, klobuk, s katerega je še vedno curljalo, pa še zmerom na glavi.

Ker se ni takoj zganil, mu je snela klobuk, stresla z njega dež in ga položila na omaro. Vtem si je le slekel suknjo, jo stresel in obesil na najbližji kavelj. Potem je sedel in začel hlastno jesti. Vendar je jedel brez pravega teka, za mrs. Betty se sploh ni zmenil. Ker pa je stala tam pri vratih in ga pričakujoče gledala, je segel v notranji žep suknjiča, potegnil iz njega natlačeno usnjeno listnico in jo položil na mizo.

»Ne boj se, vse bom plačal!«

»Če bi se bala.« je rekla mrs. Betty smeje, »te ne bi pripeljala sem gor, v svojo sobo. Lahko si slečeš še suknjič. Napravi se, kakor da si doma.«

»Kaj pa pijača?« jo je zadržal, ko je prijela za kljuko. »Nekaj krepkega!«

Mrs. Betty se ni zganila.

»Rojaka sva, ne vidiš?« je kriknil. »Prinesi nekaj žganega, domačega!«

»Well.« je rekla mrs. Betty in odšla.

Čez čas se je vrnila z glinastim vrčem.

»Za žejne je voda.« je rekla in postavila vrč na mizo.

Moški je segel po vrču z nezaupanjem, toda ko si ga je prinesel bliže, mu je na njegov trudni, izpiti obraz legel zadovoljen smehljaj. Napravil je dva krepka požirka in spet postavil vrč nazaj na mizo.

»Voda kakor pri nas doma.« je rekel hahljaje se.

»Ti nisem povedala, da pri merry Betty dobi moški vse? Anything!«

Ker se je moški spet zagnal v jed, kakor da je sam, je zapustila sobo.

Kmalu je pospravil vse, kar je imel pred seboj, nekajkrat je tudi segel po vrču, potem pa sedel k peči, kjer je prijetno prasketalo, in si prižgal cigaro.

Čez dolgo je prišlo v sobo debelušasto, precej nemarno oblečeno dekle. Medtem ko je pospravljalo mizo, se je izzivalno oziralo v moškega pri peči in se mu ponujajoče nasmihalo, vendar je moški kar dalje

vlekel cigaro in gledal mimo dekleta proti oknu, čeprav onstran ni bilo videti nič drugega kot jesenski nalič. Ko je dekle umazano posodo zložilo na pladenj, je stopilo k moškemu in ga vprašalo bolj z razgaljenimi deli svojega telesa kot s svojim malce hrapavim glasom: »Gospod želi še kaj?«

»Ničesar!«

»Nikogar in ničesar?« je še enkrat vprašalo dekle.

»Ven!« je kriknil moški.

»No, no, kakšna burja!« se je zasmejala dekle in se odzibalo.

In spet je samo vlekel cigaro in pihal oblake dima tja proti oknu. Od spodaj se je slišalo kričanje, petje in hreščanje glasbene skrinje, od zunaj pa je prihajalo šumenje dežja. Nenadoma se je moški dvignil, a napravil ni nič drugega, kot potegnil suknjič s sebe in ga obesil na kavelj. Preden pa je sedel nazaj na stol, se je vrnil k suknjiču, vzel iz notranjega žepa pištolo in jo položil na mizo tik listnice. Potem se je dokončno vrnil na svoje mesto in še nadalje vztrajno vlekel cigaro.

Tako je minila ura, morda tudi dve, ko je v sobico spet prišla mrs. Betty.

»What does all this mean?« se je zavzela, ko je zagledala na mizi pištolo. »Menda si ne misliš, da bi te pri meni utegnil kdo oropati? Kar spravi tole stvarco!«

Pograbila je pištolo in jo pomolela moškemu. Ta pa ni stegnil desnice, pač pa je potegnil cigaro iz ust in bolj zabavskal, kot izgovoril: »Položi jo nazaj! Pri priči!«

Položila je pištolo na mizo, saj je sprevidela, da se s človekom ni šaliti.

»Lahko prideš dol, lahko pa tudi ležeš, vsaj dve, morda tudi tri ure bo še minilo, preden bom zaprla,« je rekla, kakor da tam na mizi ni nič drugega kot nabita listnica.

»Hvala!« je rekel moški in spet vtaknil cigaro v usta.

»Ti res ničesar več ni treba?« je vprašala mrs. Betty z zvodniškim nasmeškom.

»Ničesar in nikogar!« je moški kar zarjul.

Mrs. Betty je skomizgnila z rameni in odšla.

Spodaj ni bilo več tako hrupno, tudi dež je ponehaval, sobica pa je bila polna dima. Vendar to moškega ni motilo, kar dalje si je prižigal cigaro za cigaro.

Ko se je na oknu začela svetlikati prva zarja, je bilo od spodaj čuti le še posamezne pijane glasove, zunaj pa je samo še pršilo. Kmalu potem se je moški dvignil, izpraznil vrč, si oblekel suknjič, vzel v roke pištolo in stopil k oknu.

Tam ga je našla mrs. Betty

»Kaj počenjaš, za vraga?« je kriknila.

»Nič, zdaj še nič,« je odvrnil moški mrko.

Planila je k njemu.

»Torej nameravaš ...?«

Ni izgovorila do konca, kajti njegove oči so povedale vse.

»Pamet, mož, pamet!« je zaklicala, segla po pištoli in jo v trenutku izvila moškemu iz rok. »Moji gostje se ne bodo streljali. I don't allow shooting in my house! V moji hiši dobijo moški vse, zakaj bi se potem streljali?«

Vtem ko je govorila, se je s pištolo za hrbtom umaknila k peči.

Moški se ni zganil.

»Pištolo nazaj!« je tiho, a ukazujoče kriknil čez čas.

»Šele ko se bo mož naspal in mi dal besedo, da ne bo naredil nobene neumnosti vsaj štiriindvajset ur potem, ko bo zapustil moj saloon! Man, do you understand?«

»Tebe, ženska, ne bom vprašal, kaj naj napravim. Tam imaš denarico, vzemi si, kolikor sem dolžan in še desetak za tole sobo, pištolo pa položi na mizo!«

»Povedala sem, dobiš jo, ko boš spet pri pameti. Tamle je postelja, meni se tako ne spleča leči. Do večera je tvoja.«

Ritenski, še vedno s pištolo za hrbtom, je stopila od peči k vratom in jih odprla, ne da bi odtrgala pogled od moškega. Toda preden se je okrenila, je moški planil k vratom, z rokami segel za hrbet mrs. Betty, z desno nogo pa butnil v vrata, da so se s treskom zaprla. Pištolo je sicer dosegel, ni pa je mogel izpuliti iz Bettynih rok.

»Ne boš, my darling, ne boš!«

»Pištolo sem, pri priči!«

»Ne, ne!«

»Slišiš!«

Rvala sta se in prerivala po tesni sobici; pištola je nekajkrat menjala gospodarja. Mrs. Betty ni odnehala, moški pa tudi ne. Bila sta razgreta, moškemu se je snel suknjič, mrs. Betty se je razparala bluza in v nastajajoče jutro sta pogledali njeni polni in še vedno trdi dojki. Padla sta na tla in se spet pobrala, se zaletela v vrata in se spet znašla sredi sobe, sople sta in grabila drug po drugem.

Že je kazalo, da se bo moški dokončno polastil orožja, planil proti oknu in storil, kar je nameraval. Nalašč tu v sobi in nekje zunaj hiše, kar je morda sklenil malo prej. Toda mrs. Betty ni popustila; ker pa je spoznala, da je moški pravi silak, je spremenila način boja. Ni se več borila kot krčmarica, ki ne mara škandala v svoji hiši, marveč kot ženska, ki jo je ta neumni moški s tako krepkim prijemom, kakor ga že

dolgo ni občutila, zmedel in ji razburil kri. Vsa razgreta se je pognala vanj, da je zgubil ravnotežje in se zvalil na posteljo. Z razgaljenimi prsmi se je vrgla nanj. In ni preteklo mnogo časa, ko se je moška pest razprla in pištola je topo padla na mehki predposteljnič.

Mrs. Betty je vstala sredi dopoldneva, moški pa šele na večer. Malo se je sprehodil okoli saloona, čeprav je spet deževalo v curkih, in se vrnil gor v sobico, ki so jo medtem pospravili in zakurili. Pretaknil je vse, kar je bilo v sobici, dokler le ni našel tega, kar je mrs. Betty skrila med perilo. Potem si je oblekel še vrhnjo suknjo in položil širokokrajni klobuk na glavo. Stopil je k oknu in si prižgal cigaro.

In spet je prišla mrs. Betty.

»Se odpravljajš?«

»Odpravljam!«

»Zdaj na noč in v dež?«

»Zdaj na noč in v dež!«

»Kam?«

»Moja stvar!«

Izvelkel je listnico in začel polagati dolarje na mizo.

»Koliko?«

Mrs. Betty se ni zmenila za denar, v hudi slutnji je planila k omari, jo odprla in segla med perilo.

»Človek!« je kriknila jezno. »Rekel si vendar, da je pištola moja. Give me my gun!«

Še preden se je moški zavedel, je bila pri njem, mu segla najprej v levi, potem še v desni žep, slednjič pa iz notranjega potegnila pištolo, skočila k vratom, jih odprla in zalučala orožje po stopnicah navzdol.

»Maud, Lona, kje je kdo? Vzemite pištolo in skrijte jo! Hitro, hitro! Quickly!«

Spodaj so se vrata odprla, luč je osvetlila stopnišče in ugasnila, še preden se je moški pognal dol v vežo. Toda ko je prišla mrs. Betty v točilnico, moškega ni bilo nikjer več.

»Kje je?«

Nekdo je pokazal na vrata.

»S pištolo?«

Debelušasta Maud je vrgla pištolo mrs. Betty pod noge.

»Stopite takoj za človekom! Pripeljite tega norca nazaj! Hurry, hurry!«

Sedem, osem moških je planilo v noč.

Šele zdaj je mrs. Betty pobrala pištolo in stopila k točilni mizi.

Kmalu so se začeli vračati, premočeni, zlovoljni.

»Kje ga imate?« je mrs. Betty s pištolo v rokah vprašala drugega za drugim.

»Dež in tema, kako naj ga najdeš?«

»Slepci, šleve!« je jezno kriknila proti moškim, ki so si stresali dež s klobukov in obleke ter spet sedali na svoja mesta, potem pa stopila na prag in dolgo, zelo dolgo strmela v deževno noč...

»You see,« sem spet razločno zaslišala glas svoje sostanovalke, »tako je prišel in tako spet odšel. Ni ga bilo več nazaj in nihče ni vedel povedati ničesar o njem. Zdaj je spet tu. Mislite, miss Vesna, da je res pozabil na tisto noro mrs. Betty, ki ga je, zdaj to vem zagotovo, odvrnila od največje neumnosti, ki bi jo bil skoraj napravil?« Preden bi mogla odgovoriti kar koli, je nadaljevala. »Niti z enim samim pogledom, z eno samo besedo se ne izda.« Dvignila se je in se začela razpravljati. »Ali pa je bil res tako zmešan, da se ničesar ne spominja,« je zaključila čez čas.

Potem je ugasnila luč, legla in kmalu zaspala, jaz pa sem še precej časa razmišljala o njej, o Srebotu in ostalih potnikih naše Lastovke.

Spet sem tu, v kabini. Zunaj je tak veter, da nekaj časa loputa s temi in spet z onimi vrati. Fantje so prenehali barvati. Nebo pa je že ves dan čudovito; temno modro in veter nosi po njem bele, kopaste oblake. Do večerje je še toliko časa, da lahko zapišem, kar mi je popoldne povedala mrs. Betty.

Ko sva se po kosilu spravili vsaka na svoje ležišče in ko je bilo več kot gotovo, da ne bova spali, sem vprašala, kako pa je ona preživela veliko ameriško krizo.

»You know, mene je nesreča zadela že prej,« je začela, kakor da je že čakala, kdaj jo bom prosila, naj nadaljuje zgodbo svojega burnega življenja. »I've already told you, da se je v tistih časih prohibicije največ zaslužilo prav s točenjem alkoholnih pijač. Sure, bilo je tvegano, a zelo dobičkonosno, very profitabel indeed. V Leadvillu sem kmalu dobila zvezo z izdelovalci prepovedanih pijač.«

»Rojaki?«

»Yes, yes. Prvi je napravil kotel za kuhanje, drugi je kahal kar v spalnici ali na podstrešju, če ni bilo drugega prostora, tretji je žgano pijačo razvažal, četrti pa prodajal. Ne samo gangsterji, tudi naši ljudje so imeli sijajno organizacijo. Jaz sem samo prodajala. Seveda ne kar tako, javno in v steklenicah. Celo moji najbolj zanesljivi gostje so pili to prepovedano, zato pa drago pijačo iz skodelic za čaj, vrčev za vodo, a tudi iz krožnikov in skled. Poleg tega sem imela svoje straže, posebno dokler si nisem pridobila domačih policajev popolnoma na svojo stran.

Sure, vse to je stalo precej denarja in bilo je tudi malce živčno, posebno zvečer in zjutraj.«

»Zakaj pa zvečer in zjutraj?« sem vprašala začudeno, saj mi je bilo vse to popolnoma novo in neznano.

»Zvečer sem morala skriti posodo z alkoholom, zjutraj pa jo iz bunkerja privleči na dan.«

»Se niste nič bali?«

»Rekla sem že, da je bilo včasih precej živčno. Ne zaradi domačih policajev, ti so prišli najprej v kuhinjo, kjer sem jim postregla z vsem, tudi z alkoholom. Tudi s policijo iz Denvera ni bilo težko, saj me je domača obvestila, kdaj bodo prišli. You know, bati se je bilo treba federalne, državne policije, ta pa je prišla nenapovedana in ni poznala milosti. Nevarni so bili tudi gangsterji, ki so se izdajali za federalne inšpektorje. You know, takoj so te zašili tudi za več tisoč dolarjev. Enkrat sem jim nasedla, drugič pa sem nekega takega tipa spravila v zapor. To me je najbrž pokopalo. Tri ali štiri mesece pozneje je prišla prava federalna policija. Že sem mislila, da ne bo nič hudega. Na srečo sem tedaj imela samo pet, šest gostov; brž ko so zagledali neznance, so izpraznili skodelice in krožnike, potem pa nedolžno gledali može, ki so se pogovarjali z menoj. Površno so pogledali po sobi, tudi vprašanja niso bila ne stroga ne zapletena. Srečo imaš, mrs. Betty! Potem so odšli v kuhinjo. Tudi tu nič stikanja po predalih in omarah po kotih, samo v lonce in ponve so gledali, kakor da se že veselijo zastonske večerje. Potem gor v sobe. Odpirala sem omaro za omaro, oni pa so jih spet po vrsti zapirali. Smejali so se, tudi jaz sem se smejala. Še imenitnejši dečki so kot domači, saj jih ni treba podkupovati. Naj ob slovesu, na skrivaj seveda, vendarle vtaknem vsakemu desetak v žep? Morda dvajsetak? Ali ničesar? Zaradi desetaka ali dvajsetaka bi lahko začeli temeljito preiskavo. Torej jim bom le postregla z večerjo, kakršne ne bi dobili niti pri predsedniku v Washingtonu. ‚Please, gentlemen, sem jih povabila v točilnico, ko smo prišli v pritličje. ‚Bomo pogledali še malo okoli hiše,‘ je rekel eden, drugi pa dodal med zadržanim režanjem: ‚Poglejmo v drvarnico, da vidimo, kako so tu, v Skalnih gorah, založeni s kurivom!‘ You know, tedaj me je pogrelo, vendar tega nisem pokazala, saj si tudi nisem mislila nič hudega, zgodilo se je že, da je denverska policija pregledala drvarnico, nekoč sem policaje celo sama odpeljala tja. Bunker je bil tako napravljen, da ga nihče ne bi mogel odkriti, nihče, ki ni vedel zanj. Tisti federalni pa so vedeli. Povsod se najdejo izdajalci, svinje, tudi med našimi ljudmi. Takoj ko so prišli v drvarnico, sta dva od njih pograbila vsak svojo lopato in začela kopati na pravem mestu, tretji pa je zaprl vrata in zaklenil, ko je prej potegnil še mene v drvarnico.«

»So odkrili vse?«

»Vse! All! Da je bila nesreča še večja, sem se ravno pred kakim tednom založila za zimo. Saj so rekli, da takšnega plena že dolgo niso našli. Robbers!«

»In kaj je bilo potem?«

»What? Šlo je vse, kar je bilo v bunkerju, šel je saloon z vsem, kar je bilo v njem, in šel je tudi denar, ki sem ga imela v banki, celo tisti, ki sem ga imela doma, kajti prava preiskava se je šele začela. Bila sem ob vse, kar sem si prislužila v zadnjih letih. Ostalo mi je samo, kar so mi dolgovali stalni pivci in kar sem dala svojim dobaviteljem kot predujem za naslednjo pošiljko. A tedaj se je pokazalo, kaj je človek. Ta ni hotel slišati o predujmu, oni pa je zatajil dolg.«

»Tudi rojaki?«

»Tudi, tudi!« je odvrnila mrs. Betty z grenkobo. »Naši ljudje niso boljši od drugih. Sedeli so kot trgovci, mesarji, gostilničarji in ne vem kaj še vse v raznih društvih in trobili: svoji k svojim! Natturaly zato, da bi pri njih kupovali in naročali. Ko so se dvignili, pa svojega človeka niso več poznali. Draga miss Vesna, ni vse zlato, kar se sveti, yes, all that glitters is not gold! V vseh teh domovih, cerkvah in šolah, prireditvah z našo lepo pesmijo in našimi ganljivimi igrami pa pridigami in litanijami je tudi mnogo svinjarije in goljufije.« Kratko se je zasmejala, malo pomolčala, potem pa resno spregovorila. »I don't know, zakaj vam to pripovedujem, to so hude reči, vi ste pa še mladi, o svetu in življenju veste malo.«

»Nekaj že vem,« sem dejala, »in tako hudo mlada tudi nisem več.«

Vendar mrs. Betty ni takoj nadaljevala. Nekaj časa je bilo v kabini tiho, od zunaj pa se je slišalo zavijanje vetra. Od časa do časa je posijalo sonce na okno, tedaj je bila kabina ognjeno svetla, sicer je bilo v njej temačno, posebno zgoraj, na mojem ležišču. Oglasila se je harmonika; iz jedilnice ali morda kabine na oni strani. Igra kdo od naših? Nelly, Karlek? Venček slovenskih narodnih. Kar topleje mi je bilo pri srcu.

»Tako je bilo,« se je odtajala tudi mrs. Betty, »tisti dečki so me spravili v zapor.«

»V zapor?«

»Oh, yes, in jail. Nisem mogla plačati globe in odkrili so še nekaj drugih reči. Saj veste: ko pade na koga kamen, začno valiti nanj skale.«

»In kako je bilo tam?«

»What a question? Kako pa je v zaporih? Slaba hrana, slabi ljudje, predvsem pa dolgčas, strašen dolgčas. Posebno prve čase. Pozneje se

človek nekako navadi, najde si delo ali ti ga najdejo tisti, ki te imajo v kehi. Ali pa se zgodi kaj drugega, kakor se je z menoj.«

»Kaj se je zgodilo z vami?«

»Z enim od gospodov, ki so imeli opraviti z nami, sem zanosila,« je mrs. Betty povedala čez čas.

»Zanosili ste? V ječi?«

»Yes, yes! Moja nosečnost je seveda razburila vso kaznilnico in najbrž še koga izven nje. You know, najprej so me hoteli s silo odpeljati k zdravniku, potem so začeli hoditi v rokavicah okoli mene, posebno tisti, ki so vedeli, kdo je zapleten v to stvar; jaz pa sem vztrajala pri svojem: ne dam si vzeti otroka! Najbrž bi potegnila kratko, saj veste, česa vsega so zmožni takšni ljudje, pa sem poskrbela, da je stvar prišla v časopise.« Premolknila je. Mislila sem, da razmišlja o tem, ali mi naj zaupa še več, pa je poslušala harmoniko, kajti čez čas je rekla: »Lepo igranje, very nice.«

To ni ne Karlek ne Nelly. Koliko pesmi zna in kako občuteno igra! Mora biti kdo od starejših. Kdo?

Še nekaj časa sva obe molče poslušali harmoniko.

»Rodila sem dečka, zdravega, krepkega dečka, da ga je bilo veselje pogledati,« se je mrs. Betty slednjič le oglasila. »Slapnikovi otroci so se, kakor sem vam že povedala, rodili mimogrede, in nisem se utegnila ukvarjati z njimi, tisti v Chicagu pa se je emeril ponoči in podnevi. Šele zdaj sem lahko bila mati, prava mati. Yes, for the first time. Tiste mesece, ko sem bila samo z njim, sploh nisem čutila, da sem zaprta. To so bili lepi časi. Yes, it was a fine time. Ko so me izpustili, so naju pred kaznilnico čakali novinarji. Še enkrat sem prišla v časopise. In imela sem strašno lepega otročička in šop dolarjev. Za zaslužek tedaj ni bilo več tako težko, trgovine in saloone so spet odpirali, banke so dajale kredit.«

»Česa ste se torej lotili?« sem vprašala nestrpno, kajti neznan harmonikar je prešel na hrvaške, srbske in druge pesmi. Ni Miro?

»You know, sprva sem nekaj časa živela v Cheyenne, Wyoming. V najem sem vzela bencinsko črpalko in okrepčevalnico. To, you see, pa je bilo zgrešeno, it was wrong, morala bi bila začeti s trgovino, še boljše bi bilo, ko bi si bila kupila kakšno majhno farmo, zemlja je bila tedaj skoraj zastonj. I don't know, kakšen vrag me je zmamil, da sem se vrnila k tekočinam.«

»So vas spet zasačili?«

»Ne, to ne,« je povedala mrs. Betty, »bile so druge, hujše reči.«

»Je prišel mož po vas?«

»Pražena jetrca ni nikoli izvedel, kje sem živela in kako je bilo z menoj. Že na begu sem zavrgla njegovo ime, v Cleveland sem se pri-

peljala kot mrs. Betty Bobbich, to sem tudi ostala, razen tisti kratki čas svoje druge poroke.«

»Ste se poročili v drugo tudi z rojakom?«

Ni odgovorila.

»Kaj pa otrok, ki ste ga imeli v Chicagu?« sem vprašala čez čas.

»Vam nisem povedala, da je umrl kmalu potem, ko sem prišla v Leadville?« Dvignila se je in se začela oblačiti, očitno ni marala več pripovedovati. »Prilegel bi se čaj s pecivom.«

In je šla.

»Še vedno piha?«

»Mar mi je za veter, zrak in vodo! Tega, kot vidim, bo več kot preveč,« je rekla in trdo zaprla vrata najine kabine. »You know, hotela sem, da bi vrgli karte, pa imajo moški druge skrbi. Srebot vleče svojo smrdljivo cigaro, Urbas gotovo leta za Jakličko, Jaklič pa s sinom šahira, namesto da bi pazil na ženo. Boste videli, miss Vesna, vsak čas bo skočila čez ojnice; če že ni.«

Hrupno, skoraj robato se je zasmejala in sedla v naslonjač.

Konec pisanja! Sicer pa: zakaj ne bi nadaljevala pot skozi življenje mrs. Betty?

Eno samo vprašanje je zadoščalo in že se je sprožil slovensko-angleški besedni plaz moje sostanovalke.

»You know, kot sem vam že povedala, sem v Cheyenne, Wyoming, vzela v najem bencinsko črpalko in okrepčevalnico. Za točenje bencina in olja sem si dobila človeka, v bifeju sem delala sama. Ta je vzel bencin ali olje, oni spil tudi steklenico limonade ali piva, marsikdo je pojedel sendvič ali naročil kosilo. Tudi Donald, my boy, je bil čedalje bolj zahteven. Lep, živ dečko črnih las in temnih oči. Kmalu sem morala paziti nanj ne samo, ker bi lahko prišel pod kako vozilo, marveč tudi, ker bi mi ga lahko kdo kratko malo potegnil v avto in odpeljal. Tudi to se je dogajalo in se v Ameriki še vedno dogaja, kakor gotovo veste. Kmalu sem si morala v bife dobiti pomočnico, tudi avtomobilom sta morala streči dva.«

Spet se je oglasila harmonika. Najprej začetek slovenske pesmi, Gozdič je že zelen, nato pa meni popolnoma neznana melodija.

»Oprostite, mrs. Betty, ali veste, kdo igra?«

»Gotovo kdo od pomorščakov, morda celo barba Niko,« je odvrnila mrs. Betty in še vprašala, če poznam pesem, ki jo je harmonikar prav tedaj igral.

Nisem je poznala.

»Indijanska pesem! Na Srednjem zahodu je zelo znana.« je povedala mrs. Betty, počakala, da je neznan harmonikar pesem zaključil, in se vrnila k svoji pripovedi. »It wasn't bad anyway.« je rekla in me pomenljivo pogledala. »Marsikateremu avtomobilistu, ki je stopil v bife, se ni mudilo ne na Vzhod ne na Zahod. In kakšni ljudje so prihajali! Vse tisto, kar sem videla najprej v Chicagu in potem v Leadvillu, ni bilo nič v primeri s tem, kar sem imela priložnost videti in spoznati na veliki cesti med Chicagom in Denverom. Sprevidela sem, da ne bo šlo brez moškega, brez moža, mislim reči. Well, ponudb ni manjkalo, bila sem še zmerom postavna ženska in ni mi še bilo štirideset. Prihajali so iz mesta, snubili pa so me tudi tisti, ki so se ustavili samo za minuto, dve. Ne vem, kje sem imela pamet, da sem vzela enega od teh zadnjih. Mojih let je bil, po rodu Nmec, za posel še kar primeren, sprva tudi ljubezniv z menoj in potrpežljiv z Donaldom. Čez kako leto ali kaj pa se je začela kazati njegova prava narava: v vsem je morala obveljati njegova, čeprav ni imel niti pol toliko smisla za trgovino kot jaz, you know, he was a locksmith and a driver. Začel je preprodajati avtomobile. Vse češče je prihajalo do preprirov med nama, saj je tisto, kar je vrgla trgovina z rabljenimi avtomobili, vtaknil v svoj žep, a od tistega, kar je prinašala bencinska črpalka z bifejem, pa zahteval polovico. Yes, takšen je bil moj drugi soprog, mr. Hubert Axler. Denar je skrbno hranil ali ga pošiljal hčerkama iz prvega zakona, ki sta živeli nekje v Ohiu. Bolj in bolj jasno mi je bilo, da sta mu hčerki več kot midva z Donaldom. Nekaj časa sem še potrpeala, potem pa sem šla na sodišče. Najin zakon je bil hitro razvezan, a mr. Axlerja se vseeno nisem rešila. Prevzel je bencinsko črpalko, ki jo je konkurenčna kompanija postavila prav tisti čas kakih petdeset metrov dalje...«

Za živahno južnoameriško melodijo se je oglasila nežna slovenska: Kje so tiste stezice. Izreden harmonikar! Takega še nisem slišala. Razumljivo, da sem preslišala nekaj Bettynih stavkov.

»... You know, dal je namestiti velike reklame in pregovoril kompanijo, da je bife razširila v restavracijo in prizidala nekaj sob za prenočišča. Pri meni je začel promet padati, vendar bi bila vztrajala, a nisem mogla več prenašati cvilečih glasov njegovih hčera, ki ju je poklical k sebi. Z Donaldom, ki mu je bilo tedaj že pet let in je bil že razumen otrok, sva se preselila daleč na Vzhod, v bližino Omahe v državi Nebraska. Tam pa ni bilo kaj prida, kar pet ali šest črpalk na kupu in tudi preblizu mesta; pri črpalkah je bilo dosti dela, v bifeju pa malo, a tu se je zaslužilo več kot tam. Ne vem, kolikokrat sem preklela svojega bivšega soproga. A wolf in sheep's clothing!« Morala je malo pomolčati, da se je umirila. »In za črpalko.« je nadaljevala čez čas, »nisem in nisem

mogla dobiti pravega človeka: ta je tako malomarno točil bencin, da ga je vselej nekaj razlil, ta je goljufal, ta kradel, ta odšel kam in ga ni bilo več nazaj. Težko je že bilo za ljudi, posebno za poštene, delavne ljudi. In tedaj sem prišla na najbolj nespametno misel: kaj bi se ubijala s tujimi ljudmi, ko vendar imam svoje, že odrasle otroke, ki sem jim tako in tako dolžna priskrbeti dober kruh. Lepo število mesecev je preteklo, preden sem izvedela, kako je bilo tedaj z mojo bivšo družino.«

»Kako je bilo?« sem vprašala, ker je na lepem obmolnila in proti svoji navadi precej dolgo molčala.

»Kako? Slapnika ni bilo več v Ameriki, vrnil se je v stari kraj.«

»Torej si je le kupil graščino?«

»What, a castle!« se je mrs. Betty zasmejala hrupno in spet živo nadaljevala. »Popolnoma se je zapil. Odšel je k svojemu bratu ali sestri, na prevžitek ali kaj, otroci pa so še zmerom živeli tam pri Johnstownu, hčerka je vzela brivca in je živela v nekdanji naši hiši, fanta pa sta delala v železarni. Pisala sem fantoma, naj prideta k meni, da vzamemo v najem večjo bencinsko črpalko, pozneje, ko bi se nabralo dovolj dolarjev, pa bi kupili kaj svojega.«

»In sta prišla?«

»Eden je prišel, a bilo bi bolje, da še tega ne bi bilo.« je odsekano povedala mrs. Betty in spet obmolnila.

Precej časa je molčala. Seveda ne zaradi ameriške popevke, ki jo je prav tedaj igral harmonikar. Kakor je znal zaigrati slovensko pesem z vso nežnostjo, tako je ameriške popevke igral s pravo ameriško vihrovostjo. Tega harmonikarja bi res rada spoznala.

»Sure, bolje je, da je človek brez srca.« se je mrs. Betty spet oglašila. »Well, v začetku je bilo vse all right. Ralph je z veseljem zgrabil za delo. Plačo sem mu dajala kot vsakemu drugemu, poleg tega pa še procente. He was content. Kako tudi ne? Delo je bilo mnogo lažje, kot ga je imel v Pensilvaniji, zaslužek večji, hrana in vsa oskrba boljša. Sprva me je še klical z mrs. Betty, potem pa je le začel z mama. Z Donaldom sta se že prej pobratila. Donald je bil živahen in vedoželjen deček, v Ralphu ni gledal samo starejšega brata, marveč tudi učitelja. Saj veste, kakšni so dečki. Počasi sem seveda izvedela, kako je bilo tam v Johnstownu po mojem begu. Pražena jetrca me je dolgo iskal in še dalje čakal, potem pa začel popivati. Zaradi boarderjev si je moral dobiti starejšo žensko, a kmalu je sprevidel, da s tem ni nič, in vse je poslal k vragu, potem je hčerki prepustil hišo in se z denarjem, kar je še imel, vrnil v stari kraj. O meni niso vedeli ničesar. Ralph tudi ni bil tako radoveden, da bi me bil podrobno spraševal, kod vse sem hodila in kako živela. Opazila pa sem, da je na denar sila požrešen. In bila sem

tako neumna, da sem mu dajala vedno več in več. Tudi Donaldu. Njemu sploh nisem mogla ničesar odreči.« Spet malo molka — vmes zavijanje vetra, harmonika je, žal, malo prej utihnila — in nato bridko spoznanje: »You know, mis Vesna, kolikor sem bila prva leta premalo mati, sem bila zdaj preveč. To me je pokopalo.«

»Kako, zakaj pokopalo?«

»You see, kljub vsemu, kar sta mi fanta včasih napravila, se vse do vojne ne morem pritoževati nad njima,« je nadaljevala mrs. Betty, kakor da mojega vprašanja ni slišala. »Kompanija je razširila bife, prizidala nekaj garaž in sob, napravila je motel, kakor temu zdaj pravijo. In že smo se pogovarjali o tem, da začnemo na svojo roko. Nekaj sem imela, nekaj bi si izposodila. V tistem času so banke že ponujale denar. Samo da najdem primerno mesto. Ralph je silil proti Vzhodu, češ: tam je industrija, tam so bogatejši kraji, jaz pa sem menila, da bo bolje na Zahodu, kjer bo čedalje več cest, na cestah pa čedalje več avtomobilov. Tako je tudi bilo, a zmagal je Ralph. Hotela sem začeti s črpalko in bifejem, Ralph pa je hotel takoj večjo reč: najmodernejšo črpalko z restavracijo in motelom. Tudi v tem je zmagal. Tako sem ob avto cesti malo pred mestom Des Moines, Iowa, kupila kos zemlje in postavila črpalko z restavracijo in nekaj sobami. Strašno sem se zadolžila, a Ralph se je mojim skrbem samo smejal. 'Mama, v petih, šestih letih bomo izplačali.' Res bi bili izplačali, da se ni začela vojna. Najprej mi je vzela Ralpa. That was the first blow.«

Začele so se homatije z moškimi, ki so skrbeli za črpalko. Mrs. Betty mi je o tem podrobno pripovedovala. Vendar sem ves čas imela občutek, da se nečemu, kar ji je skrajno neprijetno, ne mara in ne mara približati.

»Can you hear? S takimle harmonikarjem bi si še zdaj upala napraviti denar,« je nenadoma zaklicala podjetno, ko je harmonikar prešel iz slovenskih viž na francoske popevke. »Majhna restavracija s črpalko, malo iz mesta, dobra pijača in izvrstna kuhinja, ob sobotah in nedeljah pa družinski obedi in družinske večerje! Seveda ne bi bila odveč tudi kaka sobica. And that accordionist! Bolj privlačen bi bil kot radio, televizija in juke-box skupaj.«

V francoske popevke se je zarezal zvonec barba Nika.

»Večerja! Strašno sem lačna!« To seveda ni bilo res, pač pa sem bila hudo radovedna, kdo pravzaprav igra. »Vi tudi, mrs. Betty?«

»Me too!« je odvrnila mrs. Betty in se dvignila. »Človek kar razumeti ne more, zakaj je izbral najslabšo izmed dveh, treh možnih rešitev,« je rekla zamišljeno.

»Je bilo tako hudo?« sem vprašala sočutno.

»Boste že še izvedeli.« se je mrs. Betty žalostno nasmehnila, se za trenutek zazrla skozi okno, potem pa stopila k ogledalu. »Še štirinajst dni vožnje je pred nami, kajne?«

»Tako pravijo.« sem pritrčila, si na hitro popravila lase in prva zapustila kabino.

(Odlomki iz romana Lastovka čez ocean)

PRIDE NEKOČ

Branko Žužek

MOJ SVET VZNEMIRJA

konj z zelenimi očmi.
Zakaj prinaša toliko jeze
v zmršeni grivi,
toliko zlobe
v iskrih kopitih?

Pravim mu:
Konj z zelenimi očmi,
ki plavaš čezme
in mi zakrivaš nebo:
kaj mečeš name
peno groze
iz svojega gobca?

Pravim mu:
Koliko časa
me bodo teptala
blazna kopita,
konj z zelenimi očmi?

On molči,
ker je močnejši
od mojega strahu.
Vzpenja se, rase
v vrtincu večne grožnje,
in moja vprašanja
padajo v cestni prah.